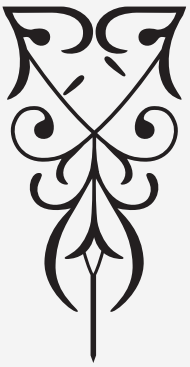

הלכות השהיה החזרה והטמנה

סימנים רנג-רנד
רנז-רנח

תוכן הלכות השהיה החזרה והטמנה

א. השהיה על גבי כירה 223

ב. סמיכת קדירה לכירה 228

ג. שהייה על גבי תנור או כופח 230

ד. השהיה על גבי גחלים מבלי שמכסה את הקדרה ('הטמנה במקצת') ... 232

ה. השהיה לצורך מחר 233

ו. השהיה כשנותן דבר המפסיק בין האש לתבשיל והשהיה במכשירים מודרניים 234
נתינת דבר המפסיק על גבי הגחלים או על גבי האש • תנור חשמלי • נתינה על גבי קדרה שעל גבי האש

ז. השהה באיסור – דין התבשיל בדיעבד 236

השהיית קדירה

ח. גזירת החזרה לכירה 238
גזירת החזרה וטעמה • זמן החזרת התבשיל • תנאים להתיר ההחזרה

ט. תנור וכופח 243

י. החזרה לכירה אחרת 243

יא. החזיר באיסור - דין התבשיל בדיעבד 244

גזירת החזרה

יב. היתר החזרה כשמכסה האש 245

יג. עירוי רותחים לתוך הקדרה 246

יד. נתינת תבשיל לכתחילה, באופן שאין דרך בישול בכך 248

טו. היתר החזרה לתנור שאפו בו מע"ש 250

דינים נוספים בהשוואת הטמנה לשהיה

גזירת השהיה

א. השהיה על גבי כירה

זה השולחן

שו"ע רנג, א

כירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות: אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר (ביה"ל ד"ה מסיח – או אפילו אם יגמר בישולו במשך הלילה ולא עד מחר, כל עוד זה באופן שאין דרך בנ"א להמתין בסעודת הלילה שלהם, ולא יצטרכו לו לסעודת הלילה) ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי. אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אא"כ גרף דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם; ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו היתה כולה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה ... ואם הוסקה בקש או בגבבא, מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה.

... וי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה, הגה: או אפילו ע"ג תנור, אפילו הוסק בגפת ועצים אפילו אינה גרופה וקטומה; ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי; וכן לענין אם נטל הקדירה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת; הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה (וביה"ל ד"ה ונהגו כתב שאעפ"כ טוב להחמיר לכתחילה. והחזון איש סי' לז סק"ג התיר אף לכתחילה).

סביב לשולחנך

גזירת השהיית תבשיל בכירה ומחלוקת חנניה וחכמים

כירה היא כלי חימום שעשוי כעין קדירה, ומניחים על פיו קדירה מלמעלה, ויש בו מקום לשפיתת [-הנחת] שתי קדירות.

במשנה בשבת (לו:) מובא:

כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנים עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל[1] ובית הלל אומרים חמין ותבשיל. בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין ובית הלל אומרים אף מחזירין. ובגמרא שם: איבעיא להו: האי לא יתן לא יחזיר הוא, אבל לשהות משהין אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום, ומני חנניה היא. דתניא, חנניה אומר: כל שהוא כמאב"ד מותר לשהותו על גבי כירה, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום; או דילמא: לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין, אי לא לא, וכל שכן להחזיר. ע"כ. והלכה כבית הלל.

העולה מן האמור הוא, שלדעת חנניה מותר להשהות מלפני השבת על גבי כירה שהסיקוה אפילו בגפת ועצים, אפילו שלא יגרוף הגחלים ויקטום את האפר, בתנאי שהגיע המאכל לשיעור בן דרוסאי. רק במקרה שמעוניין להחזיר בשבת קדירה על גבי הכירה הצריכו שתהיה הכירה גרופה וקטומה, מחשש שמא יבוא לחתות בגחלים כדי למהר את בישול הקדירה.

אבל חכמים לא התירו להשהות מלפני השבת אלא אם הכירה היא גרופה וקטומה, וכל שכן שלא התירו להחזיר בשבת על גבי הכירה אלא אם היא גרופה וקטומה. ואפילו אם התבשיל מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, אסור להשהותו, אלא אם הוא מצטמק ורע לו, שאז מותר להשהותו אפילו אינה גו"ק, שכיון שאם יתבשל יותר יצטמק לרעה - לא חיישינן שיבוא לחתות. ואזי מותר להשהות אף בתוך הכירה (גמרא שם. וכן כתב מ"ב סק"מ).

לכל הדעות, אם הסיקו את הכירה בקש וגבבא, מותר להשהות על גבה אפילו אם אינה גרופה וקטומה, כיון שאינם משאירים אחריהם גחלים ואין חשש שמא יחתה (כמובא בגמרא. וכן כתב ביה"ל ד"ה אפלו).

פסיקת הראשונים במחלוקת חכמים וחנניה

כאמור, הגמרא מסתפקת היאך לפרש את המשנה שלנו, האם כחנניה או כחכמים, ונושאת ונותנת בזה באריכות רבה (עד סוף דף לז: ועיין בר"ן טז. וברא"ש פ"ג סי' א שהביאו באורך רב כל הראיות והדחיות לשיטות השונות. וע"ע רז"ה ומלחמות שם, ואכמ"ל). ומשמע ממנה שאפשר לפרש את המשנה שלנו כ-ב' הדעות, ומביאה שמשנה אחרת (יט:) אתיא כחנניה: "אין נותנין את הפת בתוך התנור עם חשיכה ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה - הא קרמו פניה שרי". וכן מובא שם שיש בדין זה מחלוקת האמוראים, ושרבי יוחנן התיר מצטמק ויפה לו ואילו רב ושמואל אסרו, ועוד מובאות שם עובדות אמוראים בעניין זה.

מכיוון שאין הכרעה ברורה במחלוקת זו, נחלקו הראשונים להלכה כמי לפסוק: הרי"ף (טז.), השאילתות (פ' שלח לך סי' קכח) וה"ר יהודה ברצלוני (ספר העתים סי' י"ט) פסקו כחכמים, וכן דעת הרמב"ם (פ"ג ה"ד), וכתב הרב המגיד (בסוף ה"ח) שכן דעת הרמב"ן (מלחמות טו:, חי' לז. ד"ה מהו). אבל הרבה ראשונים פסקו כחנניה, והם: רש"י (לז: ד"ה ורב ששת), תוספות (לז: ד"ה אמר, יח: ד"ה בשיל), רבנו חננאל (בגליון לז:), ר"ן (טז: ד"ה תו) בשם רבינו האי גאון, רשב"א (חי' לח. ד"ה והתימה), סמ"ג (ל"ת סה יג ע"ג), סמ"ק (סי' רפב ע' רפה), ספר התרומה (סי' רלא), הגהות מיימונית (פ"ג אות ב) והמרדכי (סי' רצט) בשם אור זרוע (הלכות ערב שבת סי' ח).

דעה שלישית בראשונים היא דעת הרז"ה (טו: ד"ה ולענין), שסבר שגם חנניה לא התיר להשהות אלא מאב"ד שהוא

1 לפי שבתבשיל יש חשש שמא יחתה בגחלים או חשש של מחזי כמבשל, עיין רש"י ותוספות כאן.

מצטמק ורע לו. אבל אם הוא מצטמק ויפה לו הדבר תלוי במנהג, ואנו שאין לנו מנהג נקטינן כבני מערבא דשרו. להבנתו מחלוקת רב ושמואל עם ר' יוחנן הייתה אליבא דחנניה בלבד.

וכתב הרא"ש (פ"ג סו"ס א): ובשביל שרבו הדעות בהאי פיסקא וישראל אדוקים במצות עונג שבת ולא ישמעו להחמיר, הנח להם במנהג שנהגו על פי הפוסקים כחנניה, עכ"ל. מכך שהטור פסק כחנניה משמע שהבין שדברי הרא"ש באו להורות שיש להקל, דישראל אם אינם נביאים הם - בני נביאים הם וכו'. אמנם להלן נראה שאין הבנה זו ברא"ש מוכרעת.

פסיקת השו"ע ונושאי הכלים במחלוקת חנניה וחכמים

השו"ע (רנג, א) כתב בסתם להחמיר כדעת חכמים וציין בתור י"א לדעת חנניה. באופן פשוט על פי הכלל של "סתם וי"א - הלכה כסתם", משמע שדעת מרן להחמיר כחכמים. אבל המנחת כהן (משמרת השבת פ"ה ד"ה והנה יש לי להוכיח) הוכיח שדעת השו"ע להקל כחנניה, מכך שהשו"ע (רנד, ד) התיר נתינת פירות הנאכלים חיים סביב המדורה אע"פ שאי אפשר שייצלו קודם חשכה, ופירות הנאכלים חיים דינם כמאב"ד (כמובא בתוספות מח. ד"ה דזיתים) ודין זה הוא רק לסוברים כחנניה[2]. וכן פסקו להקל כדעת חנניה הגר"ע יוסף (שו"ת יביע אומר ח"ו סי' לב אותיות א-ב) ושו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז אות ה, בהערה, וע"ש במבוא לח"ב ענף ג אות ה שאף אם נאמר שהשו"ע מחמיר בזה מ"מ במקום מנהג לא הולכים אחר פסקי השו"ע).

אבל הרמ"א כתב שנהגו להקל כסברה האחרונה. ונחלקו האחרונים בדעתו: הביאור הלכה (ד"ה ונהגו להקל) כתב שדבריו הם ע"פ הרא"ש, וכוונת הרא"ש היא כעין מוטב יהיו שוגגים וכו' ומשמע שלכתחילה יש להחמיר. ולכן כתב שלמעשה טוב להחמיר לכתחילה. אבל החזון איש (סי' לז סק"ג) כתב שאדרבה כוונת הרא"ש היא שכיון שיש גדולי עולם שהחמירו היה ראוי להחמיר, אך מפני שיש ביטול עונג שבת אפשר להקל כעיקר הדין וכמו שהאמוראים בעצמם הקלו בזה, כמובא בגמרא.

יש להדגיש, שכל הנידון כאן הינו על תבשיל בתוך קדרה. אבל אם הוא צלי שאצל האש, שממהר לבשל ואתי לחיתויי, דינו יתבאר בסימן רנד, א (לקמן עמודים 255-258) ויש מקרים שדינו קל יותר ויש מקרים שדינו חמור יותר. וצלי קדר, דינו כתבשיל לעניין זה (מ"ב רנד סק"ג. וע"ש ביה"ל ד"ה אע"פ שביאר זה).

היתר השהיית קדרה חיה

בגמרא (יח:) מובא: האי קדרה חייתא שרי לאנוחה ע"ש עם חשיכה בתנורא. מאי טעמא, כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה, ולא אתי לחתויי גחלים. ובשיל שפיר דמי, בשיל ולא בשיל אסיר. ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי. ע"כ. ומשמע שמותר להשהות קדרה אם היא חיה לגמרי[3], מכיוון שאינה ראויה לסעודת ליל שבת מסיח האדם את דעתו ממנה ולא יבוא לחתות בגחלים. ואפילו אם הקדירה עצמה כבר התחילה להתבשל אך הוא זרק לתוכה עצם[4] - אסוחי מסח דעתיה מינה ולא אתי לחתויי. וכן כתב השו"ע (רנג, א).

היתר זהו מועיל בין לתנור ובין לכירה (ב"י בשם פוסקים. ודלא כהגמ"ר והגהות אשירי שסברו שהיתר זה מועיל דווקא לתנור, לפי שהבלו מרובה וגם בלא חיתוי יתבשל עד למחר). והיינו אפילו אם אינם גו"ק (מ"ב סקכ"ד).

אבל אם כבר התחילה הקדרה להתבשל וכעת היא 'בשיל ולא בשיל', מובא בגמרא שאסור להשהותה. הפוסקים כחנניה

2 אך עיין לקמן עמוד 260 הערה 8 שתלוי דין זה במחלוקת הפוסקים במה מיירי השו"ע שם.

3 אם נתחמם התבשיל קצת אך לא התחיל להתבשל, נחשבת הקדירה כחיה ומותר להשהותה. אך אם התחיל להתבשל אפילו קצת, אינו נחשב קדרא חייתא (ע' מ"ב סקי"א, שעה"צ סקי"ג).

4 כתב הב"י שמדברי הגמרא והפוסקים נראה שדווקא עצם או חתיכת בשר מועילה שאי אפשר להתבשל בלילה משום דמסח דעתיה מיניה, וציין שהרמב"ם כתב בפיהמ"ש (ריש פ"ג) שאפילו ירק מועיל, אבל אין הלכה כן (ע' מ"ב סק"ט).

יפרשו שבשיל ולא בשיל היינו פחות מבן דרוסאי (ע' תוספות יח: ד"ה בשיל[5]) ואילו הפוסקים כחכמים יפרשו שכל שאינו מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו מקרי בשיל ולא בשיל.

הביאור הלכה (ד"ה מסיח) כתב שמלשון השו"ע משמע שדווקא כשמשהה את הקדרה חיה לצורך מחר שרי, אבל באמת אף אם משהה תבשיל שייגמר בישולו בלילה מותר, אם אין דרך בנ"א להמתין בסעודתם כל כך עד שהתבשיל הנ"ל יתבשל, שאז אמרינן שהם מסיחים דעתם ממנו. אך אם מדובר בתבשיל שמתבשל מהר וייגמר בישולו בסמוך לזמן סעודת הלילה, משמע מדבריו שיהיה אסור (כדין עססיות ותורמוסין המובא בשו"ע רנד, ח).

מהי גריפה וקטימה

גריפה - הרמב"ם (פ"ג ה"ו) פירש שפעולת הגריפה היא הוצאת הגחלים החוצה. אבל הר"ן (טו: ד"ה עד) כתב שנראה לו כדעת הרז"ה (טז:) דהיינו שגורף הגחלים לצד אחד, שהרי אם גרף את כל הגחלים והוציאם לחוץ אפילו בתנור שרי דתו ליכא למיחש למידי. ומה שמבואר בירושלמי (פ"ג ה"א) שצריך לטאט בידו - לא קשיא מידי, דאפשר שבמקום הנחת הקדרה בלבד קאמר. עכת"ד. ובשו"ע פסק כרמב"ם.

קטימה - הר"ן (שם) כתב דאיתא בירושלמי (שם) דקוטם אף על פי שלא קטם כל צרכו שרי, כלומר שאינו צריך לקטום עד שלא ניכר שם אש כלל. והכי נמי משמע בגמרא (לז סוע"א) דגחלים שעממו או שנתן עליה נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה, ומתניתין נמי דייקא דקתני "שיתן את האפר" ומדלא קתני "שיטמין באפר" משמע דבקטימה כל שהוא סגי, עכ"ל הר"ן. וכן כתוב בשו"ע. והוסיף המ"ב (סקי"ד) שמ"מ צריך לכסות את כל הגחלים.

אם קטמה ונתלבתה, או שהם גחלים שעממו, בגמרא (שם) מובא שסומכין לה, ומקיימין עליה, ונוטלין ממנה, ומחזירין לה[6]. והובא דין זה ברמב"ם

---

5 כן כתבו התוספות (יח: ד"ה בשיל) והביאם בב"י, וכן כתב בשו"ע. אבל רע"א כתב בגליון השו"ע שאין דין זה ברור אליבא דחנניה, דאפשר שאף לחנניה אסור לשהות אם היא אינה כמאב"ד, אפילו אם הוא גו"ק, ודייק כן מה"ר יונה והרא"ש, וציין לו הביאור הלכה (ד"ה אלא כשהתחיל) וכן החזון איש (סי' לז סוף אות כב) הסכים לדבריו. ועיין שו"ת יביע אומר (ח"ו סי' לב בהערה) [ושמא יש לדייק כדברי הרע"א אף מרש"י (ד"ה ובשיל) שכתב: "מבושלת כל צרכה" שפיר דמי להניחה וכו'. ולכאורה הרי הוא סובר כחנניה (כמובא בדבריו לז: ד"ה ורב ששת) דשרי להשהות ע"ג אינה גו"ק אפילו היא כמאב"ד בלבד, וא"כ למה הכא החמיר. ויש לדחוק דדברי רש"י שם הינם רק מצד המנהג הנהוג בימיו להקל כחנניה אבל איהו ס"ל שיש להחמיר להלכה].

6 משמע מהגמרות הנ"ל שהמעשה של הקטימה הינו היכר בלבד שלא יחתה, ולכן אפילו שאח"כ נתלבתה מותר לקיים עליה כיון שגילה דעתו שאינו רוצה לחתות. כך מוכח בהדיא מדברי הב"י כשביאר היתרו של הרמב"ם לתת חתיכת ירק לקדרא חייתא: "דכיון שעשה מעשה המוכיח שמסיח דעתו ממנה מידכר ולא אתי לחתויי דומיא דשרי לשהות על גבי כירה קטומה וסגי לה בקטימה כל דהו משום דכיון דעבד בה היכרא מידכר ליה ולא אתי לחתויי". ואע"ג שחלקו על הרמב"ם בזה היינו כיון שאין זה היכר כל כך, אבל על עצם הענין לא חלקו. וכך מוכח בהדיא מדבריו בפרק ג הלכות ד-ה ח שחזר על עיקרון זה של הסחת הדעת [יש לעיין שמא יש הבדל בין גריפה לקטימה לשיטת הרמב"ם, דלכאורה הרמב"ם הצריך שיוציא את כל הגחלים ולא מהני מה שיסלקם לצד אחר, כיון שלדעתו יש להבחין בין פעולת הגריפה שמטרתה למנוע אפשרות חיתוי לפעולת הקטימה שמטרתה היכר בעלמא. אבל מהר"ן ורז"ה שכתבו דמהני סילוק הגחלים לצד להחשב כגריפה משמע שגם הגריפה מטרתה היכר בלבד. אבל מדבריו בפ"ג (שם) משמע שגם הגריפה ענינה היכר והסחת הדעת. וצ"ע].

ויש להוסיף שלכאורה היא גופא מחלוקת הרמב"ם והרמ"כ, שהרמ"כ (הובא בכס"מ פ"ג ה"ד) תמה מה מועיל מה שגרף הרי סוף סוף יכול לחתות, וכתב: והטעם הנכון כיון דגרף או קטם דלא אתי לחתויי וכן פרשו רבותי עכ"ל. ומשמע שמצריך שיהיה מעשה של מיעוט חום הגחלים [וכך מוכרח מדברי הרמ"כ המובאים בכס"מ שם הלכה ה, ע"ש] וכך לכאורה

(פ"ג ה"ד) ובמ"ב (סקי"ד).

זר זהב סביב

הגדרת מצטמק ויפה לו ומצטמק ורע לו

הגדרת מאכל מבושל כמצטמק ויפה לו או מצטמק ורע לו תלויה במה שבעל המאכל מחליט אם יפה בעיניו צימוק המאכל או לא. ואם אינו ברור לו הדבר - ראוי להחמיר ולדונו כמצטמק ויפה לו.

במ"ב (סק"ח) הביא מהמג"א (סק"א) בשם המלחמות (טז.) שהגדיר זאת כך: מצטמק ויפה לו הוא כל דבר שהאדם מתעצב כשיבש ומתכווץ מחמת רוב הבישול. ומצטמק ויפה לו היינו כשהוא שמח מזה. ובשעה"צ (סק"ט) ביאר שדייק לפרש כן, להשמיענו שאפילו אם באמת יפה לתבשיל הצימוק, אלא שהאדם עצוב מזה מחמת שצריך כמות מרובה מהתבשיל עבור האורחים, ובגלל זה אינו מעוניין שיתכווץ, נחשב כמצטמק ורע לו, והביא ראיה מהגמרא (לז סוע"ב) גבי תבשיל של ליפתא. מדברי המ"ב הנ"ל אנו למדים שהגדרת מצטמק ויפה לו או מצטמק ורע לו תלויה באדם עצמו, והיא סובייקטיבית. וכן כתב מרן הראי"ה (איגרות הראי"ה ח"א איגרת מב). ובביאור הלכה (סוף ד"ה והוא) הוסיף שכל שאינו ידוע לו בבירור אם הוא מצטמק ורע לו או יפה לו, ראוי להחמיר בו.

מהו שיעור 'בן דרוסאי' - לעניין היתר שהייה

נחלקו הפוסקים אם שיעור מאכל המבושל כבן דרוסאי הוא שליש בישולו או חצי בישולו. ובמקום הדחק או בדיעבד אפשר להקל כדעה ששיעורו הוא שליש בישולו.

דעת רש"י (כ. ד"ה בן דרוסאי), טור, רמב"ן (מלחמות טו:), הרב המגיד (פ"ג הלכות ד, ח) ואור זרוע (הלכות ע"ש סימן ח) שהוא שליש בישולו, אבל מדברי הרמב"ם (פ"ט ה"ה) נראה שהוא חצי בישולו. והשו"ע (רנד, ב) סתם כרמב"ם, אבל הבאר היטב (סק"ב) העיר שלעניין בישולי עכו"ם (יו"ד סימן קיג) פסק השו"ע שהוא שליש בישולו, והכא פסק לחומרא משום חומרא דשבת. נראה שכוונתו לחלק בין בישולי עכו"ם וצליית מאכלים מערב שבת, שעיקרם דרבנן, לבין מלאכת מבשל דאורייתא, שבה יש לחשוש לחומרא. וכן למעשה, במ"ב (סקל"ח) כתב דבמקום הדחק אפשר דיש להקל. וכן בס"ק מג כתב שלעניין דיעבד יש להקל[7]. וכן כתב גם שו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז אות ה בהערה).

כיצד ניתן לשער מהו 'מאכל בן דרוסאי'

יש אומרים שמשערים לפי זמן בישול התבשיל, ויש אומרים שמשערים לפי איכות התבשיל אם הוא ראוי לאכילה על ידי הדחק.

כתב החזון איש (סי' לז סק"ו) שמשערים בזמן הבישול, ואם המאכל מתבשל כל צרכו בב' שעות - שליש בישולו הוא 40 דק'. וכתב שזמן חימום התבשיל עד לחום שהיד סולדת בו אינו מן המניין. אמנם מדברי כה"ח (סקכ"ח) משמע שאומדים באיכות התבשיל אם הוא ראוי להיאכל בשעת הדחק, כפשט דברי הגמרא[8]. בארחות שבת (פ"ב הערה ז) כתבו כדברי החזו"א, אך מובא שם בשם הגר"ש וואזנר שבמקרה שרואים בחוש שריכוך המאכל נעשה בסוף, יש להחמיר ולחשוש עד שיהיה ראוי לאכילה על ידי הדחק.

אפשר לדייק מדברי רש"י (לו: במשנה, ד"ה או). וכתב ע"ז הכס"מ שם: וי"ל לדעת רבינו דקים להו לרבנן שכל שגרף הוא מסיח דעתו. עכ"ל הכס"מ. ולכאורה מה תירץ, הרי השאלה בעינה עומדת, אלא על כרחך שר"ל שהעיקר לרמב"ם הוא הסחת הדעת וההיכר שעשה במעשה, ולאו דווקא מה שמיעט החום על ידי הגריפה.

אמנם דעת הגר"י קאפח (בפרושו על הרמב"ם פ"ג ה"ג ופ"ט ה"ג) דלהרמב"ם אין הטעם משום היכר כלל אלא שעל ידי הגריפה והקטימה אין ביכולת הכירה לבשל. להבנתו כל שיש במקום שמניח התבשיל חום שיכול לבשל - אסור להניח התבשיל שם מדרבנן, אף אם הוא מבושל כ"צ.

7 לעניין מהי שעת הדחק עיין בביאור הלכה (ד"ה ונהגו להקל) גבי מקרה שבאו אורחים קודם שקיעת החמה והוצרך לבשל בעבורם, ואעפ"כ לא התיר שם אלא בחצי בישול, ולכאורה איזו שעה"ד גדולה מזו ישנה.

8 ונלענ"ד להביא ראיה לזה ממקום אחר, שלעניין שיעור צליית בשר כתב הרמ"א (יו"ד סו"ס סט) שבשיעור חצי צלייתו תם כל דמו, ומנא ליה שיעור זה, אלא על כרחך שמעת שראוי המאכל לאכילה בשעת הדחק תם דמו. וכן נראה מסתימת הראשונים שלא מדובר על שיעור זמן אלא איכות התבשיל.

טבלת עזר לסיכום דיני שהייה בכירה

מצב בישול הקדרה	חכמים	חנניה
חי [או אפילו אינו חי, אבל זרק לתוכו גרמא חיתא]	מותר להשהות אפילו אם אין הכירה גרופה וקטומה	מותר להשהות אפילו אם אין הכירה גרופה וקטומה
אינו מבושל כמאכל בן דרוסאי ("בשיל ולא בשיל")	הוסקה בקש וגבבא – מותר להשהות. הוסקה בגפת ועצים – אסור להשהות, אלא אם הכירה גרופה וקטומה	הוסקה בקש וגבבא – מותר להשהות. הוסקה בגפת ועצים – אסור להשהות, אלא אם גרופה וקטומה.
מבושל כמאכל בן דרוסאי (לרמב"ם חצי בישול, לרש"י שליש בישול)		מותר להשהות
מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו	מותר להשהות	

ב. סמיכת קדירה לכירה

זה השולחן

שו"ע רנג, א אפילו אינה גרופה וקטומה, מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה ... [מ"ב סקט"ו – יש אומרים שלחכמים מותרת סמיכה מע"ש בלבד ורק לחנניה מותרת אף החזרה בסמיכה. אבל כמה אחרונים סוברים שאף ההחזרה בסמיכה מותרת לכולי עלמא, ורק סמיכה בתחילה (ללא כללי ההחזרה ע"פ האופנים שבסע' ב) מותרת לחנניה בלבד. ואפילו בסמיכה לכתחילה בשבת יש מקלים אם הקדירה עדיין חמה[9] ומבושלת כל צרכה].

הגה: שתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אף על פי שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה. (מ"ב סק"כ – ואפילו בשבת מותר להחזיר עליה).

סביב לשולחנך

היתר סמיכה לכירה אפילו אם אינה גרופה וקטומה, נאמר בגמרא (שבת לז.) אף לדעת חכמים דחנניה. וכדי להבין זאת יותר, נבאר את הדין ממקורותיו.

בגמרא (שם) מובא: איבעיא להו: מהו לסמוך בה - תוכה וגבה אסור, אבל לסמוך בה שפיר דמי, או דילמא לא שנא.

כדי לפשוט הספק מביאה הגמרא ג'

9 צ"ב מדוע הצריך שיהיה חם, הרי הצריכו זה רק בהחזרה, ואילו כאן משמע שמתיר אף החזרה בתחילה.

מימרות שונות:

א. ת"ש: שתי כירות המתאימות [-מחוברות יחד] אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה משהין על גבי גרופה וקטומה, ואע"ג דקא סליק ליה הבלא מאידך. דילמא שאני התם דכיון דמידליא שליט בה אוירא.

ב. ת"ש: דאמר רב ספרא אמר רב חייא: קטמה ונתלבתה סומכין לה, ומקיימין עליה, ונוטלין ממנה, ומחזירין לה. ש"מ: לסמוך נמי קטמה אין לא קטמה לא. ולטעמיך נוטלין ממנה דקתני, קטמה אין לא קטמה לא, אלא תנא נוטלין משום מחזירין הכא נמי תנא סומכין משום מקיימין. הכי השתא, התם נוטלין ומחזירין בחד מקום הוא, תנא נוטלין משום מחזירין, אלא הכא סומכין בחד מקום הוא, ומקיימין - בחד מקום הוא.

ג. מאי הוי עלה, ת"ש כירה שהסיקוה בגפת ובעצים סומכין לה, ואין מקיימין אלא אם הוא גרוף וקטום. עכ"ל.

כאמור במסקנת המימרא השלישית, מותר לסמוך לכירה אפילו אם אינה גרופה וקטומה. אלא שמהברייתות השונות לא ברור האם מדובר בסמיכה לכתחילה בשבת או שמא רק מע"ש:

המימרא הראשונה מדברת על סמיכה מע"ש, מהמימרא השנייה משמע שאף בשבת עצמה (מהלשון "ומחזירין לה" משמע אף בשבת עצמה), ומהמימרא השלישית לכאורה אין הכרע. המג"א (סק"ה) כתב "משמע דבשבת אסור לסמוך באינה גרופה, דהאיבעיא בגמרא לא הוי אלא בערב שבת", ולמד כן מדברי הרמב"ם (פ"ג ה"י) שכתב "וכל שאין מחזירין עליו אין סומכין לו בשבת". ואח"כ הוסיף המג"א: "אבל לסברא השניה [- הפוסקים כחנניה] שרי אפילו בשבת, כמו שכתב רמ"א סוף סימן זה". ונחלקו האחרונים בדבריו: לפי הדגמ"ר כוונת המג"א שלסמוך מע"ש מותר לכו"ע, וכן להחזיר (לפי כללי ההחזרה המבוארים בשו"ע סע' ב) מותר לכו"ע אם סמך מע"ש, ולסמוך בשבת בתחילה מותר רק לחנניה, ואילו לחכמים בגו"ק בלבד. לפי זה, סמיכה קלה משהיה. בביאור הלכה (ד"ה מתר) כתב שכן מוכח גם מהתוספות (שם ד"ה מהו). אבל רע"א (על המג"א שם)[10] חלק עליו[11] וסבר שרק סמיכה מע"ש מותרת לכו"ע, אבל חזרה דסמיכה בשבת מותרת רק לפי חנניה. לפי זה סמיכה חמורה משהיה, עכ"פ לחכמים.

ודעת הבית מאיר להתיר אפילו חזרה דסמיכה לכתחילה בשבת אפילו לחכמים, ודחה הראיה מלשון הרמב"ם, שהרמב"ם לא מיירי אלא בסמיכה לתנור אבל לא גבי כירה, שבכירה מותרת הסמיכה לכתחילה ואפילו בשבת עצמה. וכתב הביה"ל (שם) שכך משמע מהרא"ש (פ"ג סי' י) שדימה הנחת קיתון אצל המדורה שמותרת אפילו בשבת עצמה "משום דדמי לסומך" (והובא גם בב"י שיח, ד). לפי זה, סמיכה אינה שייכת כלל לשהיה, והיא מותרת אף לכתחילה.

להלכה, המ"ב (סקט"ו) הביא את ג' הדעות, ונראה שדעתו נוטה להקל כדעת הבית מאיר, וכן פסק להקל[12] גם בביאור הלכה סע' ב (ד"ה אבל לסמך). ואילו החזון איש (סי' לז סק"ט) פסק כדגמ"ר.

10 וכן משמע מדברי המג"א סק"ו וכמו שהעיר בחדושי החת"ס שם. ובביה"ל סו"ס זה ד"ה לסמוך כתב שכן הוא פשט הרמ"א בסע' ה.

11 וכתב דגמ"ר שראיה לדבריו מהמימרא דב' כירות המתאימות. ותמהו ע"ז רע"א והחת"ס, הרי שם מיירי בסמיכה מע"ש. וביה"ל (ד"ה מתר) כתב שמתפלא על תמיהתם, הרי בסיפא מבואר דמותר גם חזרה [וכוונתו כנראה למימרא הב' דקטמה ונתלבתה שנאמר שם ש"מחזירין לה", ובאמת המג"א סק"ו כתב שהיא דווקא לחנניה, וכתב עליו הביה"ל (ד"ה אע"פ) שהוא תמוה מאוד].

12 וכ"מ גם במ"ב סק"כ שלא החמיר כרע"א, ועיין ביה"ל שם ד"ה אע"פ.

ג. שהייה על גבי תנור או כופח

זה השולחן

שו"ע רנג, א ותנור, אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו לסמוך לו, אפילו אם הוא גרוף וקטום. הגה: כל זמן שהיד סולדת בו. וכל שכן שאסור לשהות בתוכו או על גבו. וכופח, שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה; בגפת או בעצים, דינו כתנור (והתנורים שלנו דינם ככירה) (מ"ב סקכ"ח – אבל תנור של נחתומין שמסיקין בו תדיר וחומו רב טוב להחמיר לדונו כתנור).

סביב לשולחנך

תנור וכופח – תיאור המבנה שלהם

לעיל דיברנו על הכירה, אולם במשנה (לח:) מוזכרים עוד ב' גופי חימום: תנור וכופח.

בגמרא שם מבואר שתנור הוא גוף החימום העוצמתי ביותר; המבנה שלו קצר למעלה ורחב למטה ולכן הוא משמר את חומו יותר מכירה (רש"י לח: ד"ה תנור).

כופח וכירה אורכם כרוחבם, אך בכירה יש מקום לשפיתת ב' קדרות ואילו בכופח יש מקום לשפיתת קדרה אחד בלבד, ולכן מרובה חוֹמה מחום הכירה, וקטן חוֹמה מחום התנור.

שהייה על גבי תנור

אסור להשהות על גבי תנור, ואפילו לסמוך לו אסור. הסכמת הפוסקים היא שהדבר אסור אפילו אם התנור גרוף וקטום (כמובא בגמרא שם. וכן כתבו הרמב"ם פ"ג ה"ה - ו, הרב המגיד פ"ג ה"י ד"ה ואין מחזירין בשם הרמב"ן בחי' לח: ד"ה אלא והרשב"א בחי' לח: ד"ה הא, ר"ן יז: ד"ה ולענין, טור. ודלא כרמ"כ המובא בכס"מ פ"ג ה"ה, ודלא כר"ן טו: ד"ה עד שהסכים לרז"ה שאם גרף כל הגחלים והוציאם לחוץ שרי אפילו בתנור). וכן כתב השו"ע.

בטעם האיסור כתב הרמב"ם (שם ה"ה): הואיל והבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחושש שמא יחתה בזו האש המעוטה אף על פי שהוא אש קש וגבבא או מכוסה. ולמה אסרו לשהות בתנור אף על פי שגרוף, מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה, ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחד מפני שהבלו חם שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור עכ"ל.

וביאר הרב המגיד (שם ה"ד) שאמנם אף בכירה אין אפשרות לטאטא את כל הניצוצות, אלא שכיון שהבלה מועט אינה ראויה להתחמם על ידי ניצוצות מעטים ומפני כך אין לחוש לחיתוי.

אך אם הדבר שהוא מעוניין להשהות הוא מצטמק ורע לו, מותר, ואפילו אם מדובר בתנור שאינו גו"ק (רמב"ם שם הלכה ח. רמ"א לעיל). ואפילו בתוך התנור ולא על גביו (מ"ב סק"מ).

תנורים שפיהם מן הצד

יש פוסקים (כל בו סי' לא בשם בעל ההשלמה פ"ג דשבת לו סוע"ב) שחילקו בין תנורים שלהם לתנורי דידן ולכן התירו להשהות על גבי תנור גרוף וקטום. וביאר הב"י שדעתם לחלק בין התנורים שנזכרו בחז"ל שפיהם למעלה ולכן החום נאגר בתוכם יותר מבכירה לבין תנור שפיו מן הצד, ואין הפרש בינו לבין כירה, וכמו שפירש רש"י (לח:) לעניין התנור שמתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירה, משמע דדוקא בתנור שפיו למעלה קאמר תלמודא דנפיש הבליה מכירה, וכדברי הר"ן (יז: ד"ה

מתני') שכתב בשם ר"ח (גליון לח סוע"ב, כ:) דמתניתין בתנור של נחתומין. בכלבו (שם) הביא עוד נימוק לחלק בין תנורים שלנו לשלהם, שתנורים שלנו רחבים יותר ממקום שפיתת קדרה אחת. וכן כתב הרמ"א בכמה מקומות בסימן זה שתנורים שלנו דינם ככירה (וברמ"א סוף סע' ה מתיר מחמת זה אף לסמוך לתנור שלנו, דדינו כסומך לכירה). וכן כתב השו"ע (רנז, ח) שתנורים שלנו דינם ככירה. אמנם המ"ב (סקכ"ח) הביא שרש"ל החמיר בזה, וכתב שטוב להחמיר כמותו עכ"פ בתנור של נחתומין שמסיקים בו תדיר וחומו רב.

השהיה על תנור שאינו חם

היתר נוסף מצאנו להשהיה ע"ג תנור, והוא אם המקום בו מעמיד ע"ג התנור הוא מקום שאין היד סולדת בו, וכן כתב הרמ"א. ובמ"ב (סקכ"ג) כתב בשם המג"א שאפשר שיש להקל אפילו אם הוא אינו גו"ק, כיון שהמקום אינו יס"ב[13].

השהיה על גבי כופח

לעיל כתבנו שמבחינת המבנה ואפשרות שימור החום, הכופח הוא ממוצע בין התנור לכירה. לכן מבואר במשנה (שם) שכופח שהוסק בקש ובגבבא דינו ככירה, שאפילו אם אינו גרוף וקטום מותר להשהות על גביו[14]. ואילו כופח שהוסק בגפת ועצים דינו כתנור. וכן כתב השו"ע (רנג, א).

זר זהב סביב

תנור שהוסק בקש וגבבא והוא גרוף וקטום

תנור שהוסק בקש וגבבא, והוא גם גו"ק, לשו"ע אסור להשהות על גביו, ולדעת המ"ב יש להקל בזה.

מדברי הטור מוכח שאפילו התנור הוסק בקש וגבבא ואפילו אם הוא גם גרוף וקטום, אסור להשהות על גביו. וכן כתב השו"ע. אבל האליה רבה (סקי"א) כתב שדעת הרמב"ם (פ"ג ה"ה) והכלבו (סי' לא) ורבנו יהונתן המובא בחידושי הר"ן (לח: ד"ה מתני') להקל אם הוא גו"ק וגם הוסק בקש וגבבא. וכתב המ"ב (סקכ"ב) שיש להקל כמותם, בצירוף שיטת הרמ"כ שמיקל בתנור גו"ק אפילו הוסק בגפת ועצים.

13 יש לעיין מה החילוק בזה, הרי אדרבה יש לחשוש טפי. ואולי מכיון שעשה מעשה הנחה במקום כזה שאין היס"ב, הוה ההנחה היכר שאין רצונו לחתות. אבל יש לדחות, שהרי בתנור לא מהני היכר דגריפה וקטימה, ולמה כאן יועיל ההיכר.

14 אמנם דעת הטור דדווקא אם הוא גו"ק, כי סובר שכופח חמור מדרגה א' יותר מכירה, עיין בהגהות מהרל"ח שם. וכתב ע"ז הב"י שאינו מוכרח.

ד. השהיה על גבי גחלים מבלי שמכסה את הקדרה ('הטמנה במקצת')

סימנים רנג, א
רנז, ח

זה השולחן

שו"ע רנג, א

וכל זה בענין שהה, שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים; אבל הטמנה על גבי גחלים, לדברי הכל אסור.

הגה: וי"א דאפילו אם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי; וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם; ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת, יש להסירו משם על ידי אינו יהודי; ואם ליכא אינו יהודי, מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שיקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענען קצת, דבר שאין מתכוין הוא ושרי.

סביב לשולחנך

השהיה על גבי גחלים ('הטמנה במקצת')

דברי השו"ע ששהייה היא כשהקדירה יושבת על כסא ברזל ואינה נוגעת בגחלים, הם ע"פ הרא"ש (פ"ג סו"ס א) ור"ן (ר"פ כירה) בשם רבנו חננאל (לז סוע"א) והגאונים. להבנתם, עצם הנחת קדירה על גבי הגחלים ללא הגבהה אסורה משום הטמנה אף אם אינו מכסה אותה בשמיכות. וכתב הרב המגיד (פ"ג ה"ד) שכן דעת הרמב"ם, וכן דעת הגהות מיימוניות (פ"ג אות ב) בשם ספר התרומה (סי' רלא סוד"ה פסק דין) וסמ"ג (ל"ת סה יג ע"ד) ורז"ה (ט"ו:). וכ"ה בטור.

אבל רש"י (לו: ד"ה עד שיגרוף) הבין שמדובר במציאות שמטמין את הקדרה בתוך הגחלים, ואפילו הכי שרי, כיון שהוא גו"ק[15]. וכן דעת ראבי"ה (סי' קצז ע' רנ בסופו) שכתב שאין חילוק בין להשהות על גבי האש ובין להטמין בתוכה - אידי ואידי שרי.

מרדכי (סי' רצט) כתב בשם אור זרוע (הל' ערב שבת סי' ח) שמותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש ... וגם הישראל עצמו אפשר שמותר להסירה, הואיל ואינו מנענע הגחלים ואינו מתכוון עליהם ואינו מזיזם ממקומם. ומשמע מלשונו שאע"פ ששולי הקדרה נוגעים בגחלים מותר להשהות. והביא דבריו הב"י וכתב שהמרדכי סובר כרש"י, וכיון שאין הלכה כרש"י לכן גם אין הלכה כדברי המרדכי, וכתב: דכיון ששולי הקדרה נוגעים בגחלים הוי הטמנה, ע"כ. וכן בשו"ע לא הזכיר היתר זה. אבל הדרכי משה (סק"ג) דחה דבריו וכתב שלא נקראת הטמנה אלא כשמכסה הקדירה מלמעלה, כמו שיתבאר בסימן רנ"ז, אבל בכה"ג לא מיקרי הטמנה. וכן הביא ברמ"א את דברי האור זרוע.

אופן הטמנה זה מכונה 'הטמנה במקצת', וכאמור לשו"ע הטמנה זו אסורה

15 אמנם מהתוספות שם (ד"ה כירה) משמע שהבינו שרש"י בא להחמיר ולא להתיר אפילו גו"ק אלא אם אינו מוסיף הבל. ועיין מ"ב רנז סקל"ח, ובשעה"צ סקל"ח שכתב דברי תוספות. ועיין שו"ת אגרות משה (ח"א סי' צג ד"ה אך) במש"כ בשיטת רש"י.

ואילו לרמ"א מותרת [ואמנם החזון איש (סי' לז סקי"ט) החמיר כשו"ע, אבל מנהג האשכנזים להקל כדברי הרמ"א (ארחות שבת פ"ב הלכה עח)]. מחלוקת זו מופיעה במקום נוסף: בגמרא (מז:) מובא שקוּפַּה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים, ומשמע שדבר שאינו מוסיף הבל (קופה שטמן בה) המונח ע"ג דבר המוסיף הבל (גפת של זיתים) נחשב דבר המוסיף הבל. דין זה הובא בשו"ע רנז, ח ולשיטתו פירש השו"ע שם שאין לטמון הקופה אפילו אם אינה מכוסה מלמעלה, ואילו לשיטת הרמ"א מדובר רק אם הייתה הקופה מכוסה מלמעלה (ע"פ מ"ב רנז סקמ"א).

יתר פרטי הדינים בעניין ניתוק הקדירה מעל גבי הגחלים שהביא הרמ"א הם מהפוסקים הנ"ל המובאים בב"י וד"מ.

כיסוי הקדירה בשמיכות מלמעלה בלבד

כתב הביאור הלכה (רנז, ח ד"ה נוגעים) שלדעת מג"א (רנז סקי"ח) רמ"א מתיר אפילו אם מכסה מלמעלה בבגדים (בעניין שאינם נוגעים בצידי הקדרה, כמובא בשו"ע שם), ואילו אליה רבה (רנז סקי"ז) חולק עליו ואוסר לכסות כלל (ולכאורה כך מורה לשון הרמ"א כאן שכתב שכל זמן שהיא "מגולה מלמעלה" לא מקרי הטמנה וכו').

ה. השהיה לצורך מחר

זר זהב סביב

אם כונתו להשהות לצורך מחר, יש פוסקים שמתירין, דלא חיישינן שיבוא לחתות וכמו בקידרא חייתא. ובדיעבד יש לסמוך על זה, בתנאי שלא יהא רגיל לעשות כן.

בב"י (ד"ה ומ"ש רבינו וכל זה) הביא שדעת הכל בו (סי' לא, לא ע"ג) והגמ"ר פ"ב דכל לצורך מחר מסח דעתיה ולא אתי לחתויי, ואפשר שהיא גם דעת הטור שכתב שאין להשהות ע"ג הכירה "לצורך הלילה". וכתב על זה הב"י שלא מצא בשום פוסק זולתם שחילק בכך. וגם הביאור הלכה (ד"ה להשהותו) בשם הגר"א (רנד, ה), המג"א (רנד סק"כ) והאליה רבה (ר"ס זה) כתבו שאין לנהוג כמותם, שיש לחלק בין קדרא חיתא שהיא בעצמה אינה ראויה לאכילה לבין מקרה של השהיה לצורך מחר שאפשר לאכול הקדירה, ולכן חיישינן שיימלך לאוכלו ויחתה בגחלים. וכתב שאמנם בדיעבד יש לסמוך ע"ז, בתנאי שלא יהא רגיל לעשות כן, כמובא בעניין דומה ברמ"א רנז, א. ולפי זה, ברגיל לעשות כן יש לאסור לו אפילו בדיעבד, כמובא במ"ב רנז סקי"ב, וביאר שם שטעם הדבר כיון שמעיקר הדין אין מקום לדעה זו.

ו. השהיה כשנותן דבר המפסיק בין האש לתבשיל והשהיה במכשירים מודרניים

זר זהב סביב

נתינת דבר המפסיק על גבי הגחלים או על גבי האש

נתינת מכסה על גבי הגז

מכסה פח המונח על גבי האש נחשב כגריפה וקטימה, ומותר להשהות עליו מלפני השבת או להחזיר עליו קדירה בשבת (לפי תנאי החזרה). ולכתחילה יש להחמיר ולכסות אף את הכפתורים של הגז.

כן כתבו שו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז אות ב) ושו"ת אגרות משה (ח"א סי' צג). לדעתם, נתינת המכסה ע"ג הגז דינה כגריפה וקטימה, כמו שמשמע מדברי השו"ע (רנג, ג). עיין להלן עמודים 245-246 שביארנו דברי השו"ע שם ודעת האחרונים בעניין זה.

באגרות משה (שם) דן האם יש חיוב לכסות הכפתורים, ומתחילה כתב שלא מצינו חיוב מעין זה אלא שהצריכו לגרוף ולקטום את הגחלים שכבר בתוך הכירה, ובאמת כיסוי הכפתורים לבדו לא מועיל להחשיב ככירה גרופה וקטומה, שלא מצינו אלא היכר של גריפה וקטימה. וכן לא מצינו שחששו שמא יביא עוד עצים ויסיקם, ולפי זה גם אין לחשוש שיגביה עוצמת האש. אך למעשה כתב שיש להחמיר ולכסות הכפתורים, לפי שיש מקום לומר שהצריכו היכר דגו"ק דווקא במקום החיתוי עצמו, ואפשר שהכפתורים נחשבים מקום החיתוי. ובשו"ת אור לציון (שם אות ג) כתב שניתן להגביה הלהבה לגובה המקסימלי וגם זה מועיל.

בשו"ת אגרות משה (שם ד"ה ובדבר) כתב שאם המכסה מחורר אסור דדינו כמניח בתוך הכירה, אך בשו"ת אור לציון (שם אות א) מתיר אף באופן זה, שכל שאין רגילים לבשל כך בימות החול נחשב לגרוף וקטום.

פלאטה של שבת

פלאטה של שבת דינה כגרופה וקטומה, ואין צורך ליתן היכר נוסף על גבה.

כן כתבו שו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז אות א), שו"ת יביע אומר (ח"ו סי' לב) ועוד רבים. ותמצית הדברים היא שכל שנתן דבר המפסיק בין האש לקדירה נחשב כגו"ק, ועיין עמודים 245-246 שנתבאר עניין זה.

והביאו עוד סברה להתיר, שלא מצינו שגזרו שמא יחתה אלא בגחלים שדרכם לדעוך, מה שאין כן בגז או בפתיליה של נפט או בחשמל שאין דרכם של אמצעים אלה לדעוך (ועיין בדומה לזה גם בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' צא).

[הערת הגר"י אריאל: "ויש מקילים אף להניח על גבה לכתחילה"[16] משמע לכאורה שיש אוסרים להניח לכתחילה. לא ידוע לנו מי הוא האוסר להשהות על גבי פלאטה. ואם הכוונה למי שחושש להטמנה במקצת בפלאטה חשמלית, משום שהיא דומה לגחלים, זהו דין אחר, ולא מדין השהיה. ואם הכוונה לדעות שפלאטה אינה אפי' גו"ק (עיין לקמן סביב לשולחנך בעמודים 245-246 דעת החזון איש והרב קאפח, ש.א), לדעתם גם בדיעבד התבשיל אסור באכילה. עכ"ל.]

—

זר זהב סביב

תנור חשמלי

את התנורים החשמליים יש לחלק לשלוש קבוצות:

א. תנורים שפתיחתם או סגירתם כרוכה בסגירת ופתיחת מעגלים חשמליים באופן ישיר - תנורים אלה אסורים בשימוש בשבת.

ב. תנורים שהשימוש בהם אינו כרוך בהפעלה חשמלית אך אין להם 'מצב שבת' - דינם ככירה שאינה גרופה, ומותר להשהות בהם תבשיל מערב שבת רק בתנאי שיכסה בפח או בנייר כסף את מקור החום.

16 לפני הגר"י אריאל היה כתוב כך בשל ט"ס, ותוקן הדבר לפני הדפסת הספר.

את דלת התנור של תנור מסוג זה אסור לפתוח, אלא אם יש בו ווסת חום עם נורת ביקורת המעידה על פעולת התנור, וכשהנורה דולקת יכול לפותחו. ויש שהקלו בזה.

ג. תנורים שיש להם 'מצב שבת' הגורם לכך שהחום קבוע ואינו משתנה, ומנטרל את השפעת האדם על סגירת מעגלים חשמליים, מותר להשהות עליו ואף לפותחו.

ובכל אופן אין לסגור את דלת התנור, אלא אם התבשילים שבתוכו מבושלים כל צרכם, משום איסור בישול.

עיין בכל הנ"ל בשמירת שבת כהלכתה (פ"א הלכה לה), שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עד בישול אות כח), שו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז אות ד) ובשו"ת יחוה דעת (ח"ז סי' מג-מד).

לעניין פתיחת התנור, בשו"ת אור לציון כתב שאין לפותחו אלא בשעה שהמנוע עובד, ובהערות ביאר שאע"פ שבמקרר יש מקום להתיר לפתוח הדלת בשעה שהמנוע אינו עובד, בהבערה שהיא מלאכה דאורייתא יש להחמיר. וכן החמיר בזה בשמירת שבת כהלכתה שם. אבל בשו"ת יחו"ד כתב שהמיקל לפתוח אף בשעה שהתנור אינו עובד יש לו על מי לסמוך, כי רבו המתירים גרמא אף שלא במקום הפסד. וכן כתב בשו"ת אגרות משה שנראה שאין זה פס"ר ונחשב כאינו מתכוון ומותר.

—

זה השולחן

שו"ע שיח, ז-ח נתינה על גבי קדרה שעל גבי האש

יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם ע"ג קדירה הטמונה, אפילו כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור.

להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו ע"ג מיחם שעל האש, י"א שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו ע"ג מיחם שעל גבי האש. וי"א דהוי כמניח ע"ג כירה לכתחילה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו; וראשון נראה עיקר.

סביב לשולחנך

בשו"ע (שיח, ו) הביא מהגמרא (מא:) שכלי שיש בו דבר חם ... מותר להניחו בשבת ע"ג קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן. וברבנו ירוחם (ח"ג סט ע"ג) הביא מחלוקת ראשונים מה הדין כשהכלי התחתון מונח על האש, האם דינו כמניח כנגד המדורה או דינו כמניח ע"ג כירה. ומסקנת רבנו ירוחם להקל שדינו כמניח כנגד המדורה (בתנאי שאין בזה חשש בישול, כלומר שהוא מבושל כל צרכו ואם הוא דבר לח אז שהוא יס"ב). ובב"י הביא שכן היא דעת הרא"ש, הרב המגיד (פכ"ב ה"ד) בשם הרשב"א ור"ן (יט. ד"ה תנו רבנן מביא). וכן כתב להקל בשו"ע.

ז. השהה באיסור – דין התבשיל בדיעבד

זה השולחן

שו"ע רנג, א ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו, מותר אפילו הוא מצטמק ויפה לו (מ"ב סק"ל – ואפילו הוא תוך התנור); ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת (במ"ב סקל"ב מצדד להקל במוצ"ש מיד); ואם עבר ושהה אסור בשניהם. הגה: עד בכדי שיעשו.

סביב לשולחנך

השהה באיסור – מה דינו והאם יש הבדל בין שוגג למזיד

בגמרא בשבת (לז: לח.): בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שכח קדרה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו. ונשאה ונתנה הגמרא בזה, וכתבה למסקנה: כדאמר רב יהודה אמר שמואל בתחלה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, והוא הדין לשוכח, משרבו משהין במזיד ואומרים 'שכחים אנו' חזרו וקנסו על השוכח. ע"כ. ומובא שם אח"כ (לח.): עבר ושהה מאי, ולא איפשיטא.

הטור הבין שב' האיבעיות הן באותו עניין, ולכן כתב לאסור בין בשוגג בין במזיד בין בלא נתבשל ובין בנתבשל כל צורכו.

אבל רמב"ם (פ"ג ה"ט) ורי"ף (טז:) כתבו שעבר ושהה אסור בכל אופן, אבל שכח ושהה מותר, אם התבשיל מצטמק ויפה לו. וכתב הב"י שגרס הרי"ף: "עבר ושכח", ולפי זה הבעיא הזו אינה מדברת אלא על השוכח, ואע"ג שכבר לעיל נאמר שם שגזרו על השוכח היינו בשלא נתבשל כ"צ, ואילו בנתבשל כל צרכו לא אפשיטא, ונקטינן לקולא (וכך תירץ את תמיהת הטור על הרי"ף). וטעם החילוק משום שלא נהנה משהיה זו כל כך, שבלאו הכי היה ראוי לאכילה שהרי נתבשל כ"צ, ולכן אפילו אם הוא בתוך התנור מותר בדיעבד (מ"ב סק"ל). וכן דעת הראב"ד (שם) דומה לרי"ף, וגרס "עבר ושיהה", אך סובר ששוכח חמיר ודינו כמזיד, ורק אם היה סבור שמותר ולכן עבר איסור, קיל טפי ומותר.

לעניין הלכה, פסק השו"ע כרמב"ם ורי"ף.

האם יש להמתין שיעור זמן 'בכדי שיעשו'

בהגהות אשירי (סי' ג) כתב שאסור המאכל עד מוצ"ש לאחר שיעבור שיעור זמן של 'בכדי שיעשו', כמו שגזרו כן לעניין מלאכת גוי עבור יהודי. וכתב הב"י שכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ג ה"ט). והפמ"ג (א"א סקי"א) העיר שמרמב"ם משמע דדווקא בעבר ושהה החמיר עד בכדי שיעשו אבל לא בשכח ושהה. וציין לו המ"ב (סקל"ב).

האם יש להקל לאחרים

כתב הרא"ש (פ"ג סו"ס א) שספק הגמרא גבי עבר ושהה הוא אף לאחר גזירה, ונסתפקה הגמרא אם גזרו דווקא לאותם ששהו באיסור אבל לבני ביתם שלא עברו איסור לא גזרו. מהטור נראה שסובר דלחומרא נקטינן ולפיכך כתב שאסור לכל "אפילו למי שלא שהה אותו". אבל הגמ"ר (עט ע"ג) היקל בזה, ומבואר שם שתלה זאת בשיטת ר"מ הסובר שהמבשל בשבת בשוגג מותר בשבת עצמה, בין לו בין לאחרים. וכן שדווקא בשהייה דקיל טפי בעיני אינשי החמירו לגזור על השוגג, אבל לא לאסור לאחרים, אפילו באותה שבת. וכן כתב מג"א (סקי"א) דלפי שיטת ר"מ המיקל בכל מעשה שבת

בשוגג (שמתיר לאוכלו בשבת) - יש להקל גם בזה. אבל למעשה בשעה"צ (סקל"ג) כתב להחמיר, דהגר"א בעצמו, אע"פ שפסק להלכה כר"מ, הוכיח שבנידון דידן אסור לכל אדם, ודלא כהגהות מרדכי הנ"ל (כל שכן לשו"ע שיח, א שפסק כר' יהודה שאפילו בשוגג מותר רק למוצ"ש, שיש להחמיר בזה).

זר זהב סביב

המשהה באיסור צריך להסיר הקדירה

אם טעה והשהה באופן האסור, צריך להסיר את הקדירה מהאש.

כ"כ החזון איש (סי' לז ס"ק כז ד"ה דינים) וביאר שבכל רגע שהקדירה מונחת על האש הוא עובר באיסור שהיה, וחוששים שמא יחתה. ואע"פ שבהסרת הקדירה הוא עובר משום מוקצה, עדיף טפי לטלטל מוקצה פעם אחת מאשר להשהות על הקדירה, שבכל רגע ורגע עובר על איסור. ועיין בארחות שבת (פ"ב הערה לה) במה שכתבו להעיר על דברי החזו"א.

גזירת החזרה

ח. גזירת החזרה לכירה

זה השולחן

שו"ע רנג, ב
גזירת החזרה וטעמה

כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת, מותר להחזירה.

סביב לשולחנך

גזירת החזרה

במשנה (שבת לו:) מובא שכירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל, בגפת או בעצים לא ייתן עד שיגרוף או עד שייתן את האפר. בית שמאי אומרים: נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים: אף מחזירין. ופרש"י: אף מחזירין, הואיל וגרוף. ובגמרא (לח:) מבואר: אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין, מחזירין אפילו בשבת.

כלי החימום השונים

בגמרא נזכרו ג' גופי חימום: כירה, כופח ותנור. בדיני שהייה ביארנו (ע"פ דברי הגמרא שם, וכן מובא בשו"ע סע' א) שתנור הוא גוף החימום העוצמתי ביותר, המבנה שלו קצר למעלה ורחב למטה, והוא משמר את חומו יותר מכירה. כופח וכירה אורכם כרוחבם, אלא שבכירה יש מקום לשפיתת שתי קדרות ואילו בכופח מקום שפיתת קדרה אחד בלבד, ולכן כופח הוא במדרגת ביניים בין תנור לכירה.

טעם הגזירה

בטעם הגזירה כתבו הראשונים שהיא משום מחזי כמבשל (רש"י לו: ד"ה לא מחזירין, ר"ן יז: ד"ה לא שנו. והובאו במ"ב סקל"ז) או משום שמא יחתה בגחלים, דכשנוטלה מן האש פעמים שמצטננת קצת וחיישינן שמא יחתה בחזרתו (ר"ת בספר הישר סי' קצא. הובא בשעה"צ סקל"ז. וכ"ה לתוספות ורא"ש הסוברים שיש החזרה אף בע"ש, דכולה גזירה אחת משום שמא יחתה, עיין מ"ב סק"ע).

כל זה מדובר כשמחזיר מאכל מבושל כל צרכו, ואם אינו מבושל כך - יש בהחזרתו משום איסור בישול מהתורה.

זה השולחן

שו"ע רנג, ב
זמן החזרת התבשיל

כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת ...

י"א דכל שהוא סמוך לחשיכה, או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדידן, אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו (מ"ב סק"ע – ומג"א חולק ע"ז, דלא נזכר זה השיעור רק קודם חשכה ולא קודם ברכו). ויש מקילין בזה, והמנהג להקל, אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך.

סביב לשולחנך

בגמרא (שבת לח:) מבואר: אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין, מחזירין אפילו בשבת. וכתב רש"י (ד"ה מחזירין) שכוונת רב ששת להדגיש שלא מיבעיא שהתירו החזרה בליל שבת, דמוכחא מילתא שדעתו בהחזרה זו לצורך מחר, אלא אפילו אם מחזיר ביום השבת, דלא מוכח שנטל לצורך החזרה והייתי חושב דבטלה לה הטמנה והוה ליה כמטמין לכתחילה, קמ"ל דאפילו ביום המחרת נמי מחזירין. מדבריו מוכח שאין גזירת החזרה אלא בשבת, אבל מערב שבת לא שייכת כלל גזירה זו. וכן דעת הר"ן (טו: ד"ה בית שמאי) והרמב"ם (פ"ג ה"י).

אמנם דעת התוספות (לו: ד"ה וב"ה) והרא"ש (סי' ב) דזמן הגזירה הוא אף בערב שבת אם הוא כל כך סמוך לערב שאין שהות להרתיח התבשיל אם היה קר. והביאו ראיה מדברי רב ששת שאמר שמחזירין "אפילו" בשבת, משמע שבערב שבת פשיטא שיש לאסור, ואסור להניח התבשיל אפילו אם הכירה גו"ק, וכן אם היה מונח כבר אסור להחזירו אלא אם הכירה גרופה וקטומה (הגמ"ר עט ע"ד) [אבל אין צורך שתהיה עודה בידו ודעתו להחזיר (מ"ב סקע"ב)]. וכן דעת המרדכי (בהגהות ריש פ"ג), סמ"ג (ל"ת סה יג ע"ג) וטור.

לתוספות ורא"ש וסיעתם, זמן האיסור הוא כבר משעת אמירת 'ברכו' שהוא קבלת שבת לדידן (הגמ"ר שם. והובא ברמ"א). ויש מקילים עד סמוך לחשיכה, ואין משמעות לזמן אמירת 'ברכו' (מג"א. הובא במ"ב סקע"א).

וכתב הרא"ש שלא גזרו לאסור החזרה מע"ש אלא בתבשיל שכבר נתבשל מבעוד יום, שכיון שהוא מניחו מבושל רק כדי לשמור חומו הרי זה כתחילת שהיה, וגזרו זאת שמא יבוא להשהות בתחילה בשבת, וכולה חדא גזרה היא. אבל מותר להחזיר מבעוד יום תבשיל שאינו מבושל כל צרכו, וביאר הב"י שלא גזרו בו מכיוון שבישולו בשבת אסור מדאורייתא לכן אדם נזהר בכך יותר. אבל המ"ב (ס"ק עב) כתב שיש מחמירים גם בזה משום לא פלוג. אבל בתבשיל חי לגמרי - מותר ליתן אפילו סמוך לחשכה ממש, כמו שנתבאר בסע' א (מ"ב סקע"ב).

להלכה, השו"ע לא החמיר כמותם, וגם הרמ"א כתב שהמנהג להקל, אבל הוסיף שטוב להחמיר במקום שאינו צורך כל כך.

זה השולחן

שו"ע רנג, ב
תנאים להתיר ההחזרה

כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת. הגה: ועודה בידו, ולא הניחה ע"ג קרקע. הגה: ודעתו[17] להחזירה [מ"ב סקנ"ו - הרבה מהראשונים מקילין בעודן בידו אפילו אין דעתו להחזיר, וכן מקילין בדעתו להחזיר אף שבינתים הסירן מידו (שעה"צ סק"נ – והיינו שהניח ע"ג ספסל וכדו', אך עוד לא הניח ע"ג קרקע). ונראה שבעת הצורך יש לסמוך ע"ז]. ודוקא על גבה, אבל לתוכה אסור.

הגה: ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו, ואז מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת, אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור, אפילו לאותה כירה. וי"א דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום, ולא החזירו עד שחשכה; אבל אם לקחו משם משחשכה, אפילו הניחו ע"ג קרקע מותר, וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין עצמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר (אבל הבית יוסף דחה דעה זו, וכן נוהגים הספרדים). מיהו אם נצטנן, לכ"ע אסור.

סביב לשולחנך

כבר למדנו שחז"ל התירו להחזיר הקדירה לכירה. אבל בגמרא נזכרים מספר תנאים כדי להתיר זאת, חלקם קשורים למלאכת המבשל דאורייתא, וחלקם הינם גזירות חז"ל שמתייחסות למקום הנחת הקדרה או לאופן הנחת הקדרה.

תנאי א - שיהיה התבשיל מבושל כל צרכו

בסימן שיח יתבאר שלדעת חלק מהראשונים מספיק שיהיה המאכל מבושל כמאב"ד (רא"ש, רשב"א, רמב"ן) ולדעת חלק מהראשונים צריך שיהיה מבושל כל צרכו (רמב"ם, טור). וכדעה אחרונה פסק השו"ע (שיח, ד). לפי זה גם כאן אסור להחזיר את המאכל אלא אם המאכל הוא מבושל כל צרכו. אך לא בעינן שיהיה גם מצטמק ורע לו, אלא אפילו מצטמק ויפה לו מותר (ביה"ל ד"ה מתר להחזירה).

תנאי ב - שהתבשיל לא הצטנן

לתנאי זה יש ב' טעמים:

א. אם התבשיל הוא דבר לח הרי זה בישול גמור מדאורייתא לחלק מהראשונים, הסוברים שיש בישול אחר בישול בלח אפילו אם הוא מבושל כל צרכו. וכן להלכה, בשו"ע (שיח, ד וסע' טו) פסק להחמיר שיש בישול אחר בישול בדבר לח, ואילו הרמ"א (שיח, ט"ו) הקל כל שלא נצטנן לגמרי.

ב. כשנצטנן לגמרי הוה כמבשל מדרבנן (ב"י, מ"ב סקס"ח בשם המג"א סקל"ו. אמנם בביה"ל סע' ה ד"ה ובלבד דחה דברי המג"א, והביא מהגר"א שהאיסור הוא משום בא"ב בלח. ויל"ע). וזה שייך אף בתבשיל יבש שאין בו מרק וממילא אין בו משום איסור בישול, מ"מ אסור מטעם זה.

תנאי ג - שתהיה הכירה גרופה וקטומה

מקור תנאי זה במשנה (שבת לו:): כירה שהסיקוה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל, בגפת או בעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. והאי לא יתן לא יחזיר הוא, ע"כ. ואפילו אם התבשיל מצטמק ורע לו אסור, אלא אם

17 בביה"ל (ד"ה ולא הניחה) כתב בשם רע"א שלעניין הנחה ע"ג קרקע גם אם אדם אחר הניח אוסר, אך לעניין דעתו להחזיר יש מחלוקת אם דווקא הוא או אף אדם אחר.

הוא גרוף[18] וקטום (ר"ן יז: ד"ה ומיהא, רמב"ם פ"ג ה"י).

תנאי ד - שיניח על גבי הכירה ולא בתוכה

בגמרא (שבת לז.): א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור. מרש"י (לז. ד"ה לא שנו, ד"ה גבה) והטור עולה שאם נתן על עובי דפנות הכירה, וכל שכן נגד חלל הכירה מלמעלה, מותר ואינו נחשב כנותן בתוך הכירה[19]. ואפילו אם היא מכוסה בכסויה ומעמידה על הכיסוי. ובמ"ב (סקנ"ז) הביא שאפילו אם תלה הקדרה לתוך אויר הכירה וקצת דפנותיה בולטות מלמעלה כדרך הקדרה שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה. ולא מיקרי בתוכה אלא כשיושבת הקדרה על קרקעית הכירה.

בטעם הדבר שהצריכו שיחזיר על גבה דווקא, כתב רש"י (שם) דלא נפיש הבלא כולי האי. ואזיל לשיטתו שהוא משום הטמנה (עיין סביב לשולחנך עמוד 232). אבל רשב"א ור"ן כתבו דכיון שהוא מעמיד לתוכה כדרך שמבשלין בה תדיר נראה כמבשל, והובאו דבריהם במ"ב (סקנ"ח).

תנאים ה-ו - עודן בידו ושתהיה דעתו להחזיר

בגמרא (שבת לח:) מבואר: אמר רבי זריקא אמר רבי אבא אמר רבי תדאי:

לא שנו אלא שעודן בידו אבל הניחן על גבי קרקע אסור. אמר רב אמי: רבי תדאי דעבד לגרמיה הוא דעבד אלא הכי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן אפילו הניחה על גבי קרקע מותר. פליגי בה רב דימי ורב שמואל בר יהודה ותרוייהו משמיה דרבי אלעזר אמרי: חד אמר, עודן בידו – מותר, על גבי קרקע – אסור; וחד אמר, הניחן על גבי קרקע נמי מותר.

אמר חזקיה משמיה דאביי: הא דאמרת עודן בידו מותר לא אמרן אלא שדעתו להחזיר אבל אין דעתו להחזיר אסור, מכלל דעל גבי קרקע אף על פי שדעתו להחזיר, אסור. איכא דאמרי אמר חזקיה משמיה דאביי: הא דאמרת על גבי קרקע אסור לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר מותר, מכלל שבעודן בידו אף על פי שאין דעתו להחזיר מותר[20]. ע"כ.

מסיכום שיטות האמוראים עולות מספר מסקנות, שהפכו לארבע שיטות בפוסקים:

א. לדעת לישנא קמא דחזקיה משמיה דאביי: עודן בידו וגם דעתו להחזיר – מותר להחזיר. אבל אם הניח ע"ג קרקע או אפילו עודן בידו אבל לא היתה דעתו להחזיר – אסור. לדעה זו צריך תרתי לטיבותא כדי להתיר. כדעה זו פסקו הרי"ף (יז:), רא"ש (סי' ב), טור, רבנו ירוחם (ח"ג ני"ב סט ע"א) והרב המגיד (פ"ג ה"י) בשם הגאונים. וכתב הר"ן (שם ד"ה לא) דאף על גב דלישנא בתרא מיקל פסקו רבוותא כלישנא קמא לחומרא מפני שהם דברים שקרובים לבוא

18 אמנם מצאנו קולא בגריפה של חזרה, והיא שלדעת הישועות יעקב מספיק שיגרוף כל הגחלים לצד אחד, ולא צריך שיוציא אותם לחוץ כמו שהצריכו בשהייה. והובא במ"ב (סקס"ח).

19 בשעה"צ (סקנ"ב) כתב שפלא מדוע הושמט הירושלמי שכותב שעד ג' טפחים בעומק הכירה מלמעלה למטה נחשב על גבה.

20 וביאור הצורך שיהיה עודן בידו ודעתו להחזיר, שאם מניחו ע"ג הקרקע או שלא הייתה דעתו להחזיר בטלה לה השהיה הראשונה ושוב כשמחזיר ומניחה ע"ג הכירה הוה ליה כמושיב לכתחילה ע"ג הכירה בשבת וחכמים לא התירו אלא חזרה אבל לא להושיב לכתחילה (ע"פ רש"י ד"ה אבל הניח). ואף שכבר נתבשלה כל צרכה ואין בה מן הדין משום איסור בישול מ"מ כיון שמעמידה במקום שדרך לבשל שם תמיד נראה כמבשל לכתחילה בשבת (מ"ב ס"ק נה ע"פ רשב"א לח: ור"ן יז:).

ודווקא אם הייתה דעתו להחזיר עד שלא נצטנן התבשיל, דאם הייתה דעתו להחזיר אחר שנצטנן התבשיל אין מחשבתו מועלת כלום, שהרי אסור לו לעשות כן, כמו שנתבאר (מ"ב סקנ"ה-ו).

לידי איסור תורה. להלכה החמיר הרמ"א כדעה זו[21].

ב. לדעת האיכא דאמרי דחזקיה משמיה דאביי: עודן בידו אפילו אין דעתו להחזיר, או אפילו הניח ע"ג קרקע אבל היתה דעתו להחזיר - מותר. לדעה זו מספיק חדא לטיבותא כדי להתיר. ובתוספות (מח. ד"ה דזיתים) ובראש (פ"ד סי' ב) יישבו מנהג הנהוג בימיהם להניח ע"ג קרקע כיון שמסתמכים על דעה זו (אבל דעת הרא"ש עצמו להחמיר). וכן המאירי (לח:) וחידושי הר"ן (לח:) בשם הרא"ה פסקו כדעה זו.

ג. מפשטות הגמרא משמע ששתי הלישנות של חזקיה אליבא דרבי תדאי הן לכו"ע, וכמו שהבינו רוב הראשונים, אבל הרמב"ם (פ"ג ה"י) הבין שאין חילוק אם דעתו להחזיר או לא. וביאר הב"י שלדעתו חזקיה חולק על אמוראי קמאי ואין הלכה כמותו אלא כסתימת ר' תדאי. להבנה זו, במידה ועודן בידו מותר אפילו אם אין דעתו להחזיר, ואם הניח ע"ג קרקע אסור בכל גווני. וכן פסק השו"ע (רנג, ב).

ד. גם הגהות מיימוניות (פ"ג אות ד) בשם ספר התרומה (סי' רלא) הבין כרמב"ם, שסתימת אמוראי קמאי להתיר בכל גווני, ולדעתו בשל סופרים הלך אחר המיקל, ולכן היקל אפילו יותר ממנו, שאפילו הניח ע"ג קרקע מותר [בביאור הלכה ד"ה ודעתו הבין שספר התרומה מתיר רק אם היתה דעתו להחזיר, כדעה הב' שהזכרנו לעיל, וכתב כן בשם הב"י, אבל בב"י סתם דבריו ולא כתב כן, וכן מסתימת ספר התרומה משמע שאפילו לא היתה דעתו להחזיר מותר. וצ"ע].

תנאי ז - הניחם על גבי מיטה או תלאן במקל

בהמשך דברי הגמרא (שם) מובא: בעי רבי ירמיה תלאן במקל מהו, הניחן על גבי מטה מהו. בעי רב אשי פינן ממיחם למיחם מהו, תיקו.

ראש (פ"ג סי' ב), טור ורבנו ירוחם (סט ע"א) החמירו בזה, וביאר הב"י שלדעתם הדברים האלו קרובים לאיסור תורה (כמש"כ לעיל בשם הר"ן). אבל הרמב"ם (פ"ג ה"י) לא הזכיר עניין זה ומשמע שדעתו לומר דכיון דמידי דרבנן הוא ועלו בתיקו - נקטינן לקולא.

להלכה, השו"ע הקל כרמב"ם, ואילו הרמ"א החמיר כטור (ע' ביה"ל ד"ה ולא הניחה). אבל אם היתה דעתו להחזיר, במ"ב (סקנ"ו) כתב להקל בזה אף לפוסקים כרמ"א, אחר שהרבה ראשונים מקילים בזה. אך דווקא בהניח ע"ג ספסל ולא אם הניח ע"ג הקרקע ממש (שעה"צ סק"נ. אבל בביה"ל ד"ה ודעתו הסתפק להקל אף בהניח ע"ג הקרקע). ועיין בארחות שבת (פ"ב הלכה מז ובהערה עו) שהביא מחלוקת האחרונים האם שיש שבמטבח נידון כהנחה על גבי מיטה או כיסא.

שיטת הר"ן

כתב הר"ן (יז: ד"ה ומיהו) שגזירת החזרה הינה כשסילק מע"ש ולא החזיר אלא משתחשך, שאז נראית ההחזרה כפעולה חדשה והוי כנותן לכתחילה בשבת. אבל אם סילק אחר כניסת שבת מותר להחזיר בכל גווני, שהכל יודעים שכבר עמדה הקדרה בכירה ונתבשלה כבר. ולכן לא צריך שתהיה דעתו להחזיר וכן אפילו אם הניח ע"ג קרקע מותר. והביא ראיה לזה מהירושלמי (פ"ג סוף ה"א). אבל גם לדבריו אכתי בעינן שתהיה הכירה גרופה וקטומה (מ"ב סקס"ג).

הב"י הביא את דברי הר"ן והוכיח שדעת שאר הפוסקים אינה כן. אמנם הדרכי משה כתב שהרבה נוהגים להקל כמותו ולכן מחזירים אפילו אם הניח ע"ג קרקע. והרמ"א כתב רק שטוב להחמיר בזה, ומשמע שמעיקר הדין מותר. אבל המ"ב (סקס"ז) ציין שהרבה מחמירים, ומ"מ כותב שיש זכות על המנהג להקל מטעם שבד"כ אין הכירה חמה כחום שהיס"ב בשעה שמחזירים לתוכה התבשיל.

21 והיינו בעלמא, אמנם ציין שיש מתירים אפילו ע"ג קרקע, בצירוף דעת הר"ן שלא אסר להניח ע"ג קרקע היכא שהוציא בשבת עצמה. וכן בסע' ג חזר על דבריו אלו.

ט. תנור וכופח

זה השולחן

שו"ע רנג, ב

ובתנור, אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום[22]; וה"ה לכופח, אם הסיקו בגפת ועצים[23] ... ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו; ודוקא במקום שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת שם, שרי אפילו בשבת, כמו שיתבאר לקמן סי' שיח.

סביב לשולחנך

איסור החזרה וסמיכה לתנור מובא בגמרא (שבת לח:).

כשהקדרה חיה או כשהתבשיל מצטמק ורע לו

איסור החזרה לתנור הוא אפילו אם מדובר בקדרא חיתא או שהתבשיל מצטמק ורע לו, שבאופן זה ניתן לשהות אפילו בתנור - לעניין החזרה הדבר אסור, משום שעל מנת להחזיר צריך התנור להיות גרוף וקטום ובתנור וכופח גריפה וקטימה לא מועילה (ר"ן יז: ד"ה ולענין. וכן דעת הרמב"ם פ"ג ה"י כפי שביארו הרב המגיד, וציין שכן כתבו הרמב"ן לח: ד"ה אלא, רשב"א שם ד"ה הא. וכן כתב במ"ב סקנ"ב).

י. החזרה לכירה אחרת

זה השולחן

רמ"א רנג, ב

ודוקא שהתבשיל מבושל כל צרכו, ואז מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת. אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור, אפילו לאותה כירה (מ"ב סקס"ב - ואפילו אם הבלה מרובה מהראשונה. אבל אם הייתה בתחילה טמונה בדבר שאינו מוסיף הבל ובשבת בא להושיבה לכירה. וכן להיפך - מכירה להטמנה, אסור, שזו פעולה חדשה ואין טומנים משחשיכה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל וכדלקמן בסימן רנז).

סביב לשולחנך

כתב הרמב"ם (פ"ג הי"א) שמותר להחזיר מכירה לכירה אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה, אבל לא מכירה לטמינה ולא מטמינה לכירה, וכן כתב הרמ"א (רנג, ב) שמותר להחזיר אפילו לכירה אחרת. וכתב הרב המגיד

22 בב"י (סו"ס רנג. ד"ה ולענין) הביא מהכלבו (סי' לא, לא ע"ד) שהיקל בתנור גו"ק שמחזיר לתוכו ביום המחר, שאז כבר נתאכלו וכלו כל גחליו. אבל הכלבו עצמו כתב שלבו נוקפו בהיתר זה, וכן הב"י כתב שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורים.

23 אך לעניין לסמוך לו, לרמב"ם אסור, ואילו לתוספות (לח: ד"ה תניא) ורשב"א (לח: ד"ה אלא) מותר, עיין בתוספות שתלוי דין זה בפירוש הגמרא.

שמקורו בירושלמי (סוף פ"ד). ורבנו ירוחם כתב בח"ג (ני"ב סט.) וזו לשונו: ובירושלמי (פ"ג סוף ה"א) כתב שאין מחזירין מכירה זו לכירה אחרת שאם נטלה מכירה אחת אסור להחזירה לכירה אחרת דהוי כנותן על גב הכירה לכתחילה בשבת וכתבו בתוספות אבל מבעוד יום מחזירין בכל ענין מאחר שהיא גרופה וקטומה, עכ"ל. ובמ"ב (סקס"ב) כתב ע"פ המג"א כדברי הרמב"ם.

יא. החזיר באיסור - דין התבשיל בדיעבד

זה השולחן

רמ"א רנג, א ואם החזירה אינו יהודי בשבת, דינו כשכח ושהה (מ"ב סקל"ד – ולכן מותר אם התבשיל מצטמק ויפה לו); ואם החזירו ישראל, דינו כעבר ושהה, ואם מצטמק ורע לו, מותר שהרי לא נהנה מן האיסור (מ"ב סקל"ה – ומג"א מיקל לאחרים אפילו במצטמק ויפה לו)

סביב לשולחנך

הגהות מרדכי (עט ע"ד) סובר שהחזרה חמורה משהייה, לפי שבחזרה עביד מעשה, ולכן אסור בכל מצב אלא אם הוא מצטמק ורע לו, שאז אין שום הנאה בחזרה זו. וכך החמיר הרמ"א.

אבל בהגהות אשירי (פ"ג סי' ב) הסתפק שמא יש להקל בהחזרה יותר מאשר בשהייה, כיון שבשהייה נתקן התבשיל לאכילה, ואילו בהחזרה כבר היה ראוי לאכילה ואינו נהנה כל כך. ולפי זה יש להקל בהחזרה להתיר את התבשיל, אם היה התבשיל מבושל ומצטמק ויפה לו (כמו שמקילים בזה בשהה בשוגג), ולא הכריע, אבל סיים שאם הגוי עשה לצורך ישראל מותר כיון שאין הישראל נהנה ממנו כל כך. וציין הרמ"א לסברת ההגהות אשירי שהחזרה על ידי גוי דינו כשכח ושהה, וכן כתב המ"ב סקל"ד (אבל במבושל כמאב"ד אין להקל, דהרי עכ"פ ישראל נהנה ממלאכתו שמביאו להיות מבושל, ביה"ל ד"ה דינו). אבל דעת המג"א (סקי"ד) להקל לאחרים אפילו בהחזיר ישראל, דהגהות אשירי מסתפק אפילו לו עצמו, אם כן באחרים יש להקל. וכן כתב המ"ב (סקל"ה).

זר זהב סביב

המדובר באופן שהחזרה אסורה לדברי הכל, דאי לאו הכי אין להחמיר בדיעבד.
כ"כ בביאור הלכה (ד"ה ואם).

עבר והחזיר קדירה על גבי אש שאינה גו"ק, צריך להסירה מהאש.
כ"כ החזון איש (סי' לז ס"ק כו).

דינים נוספים הקשורים לחימום התבשיל

סימן רנג, ג-ה

יב. היתר החזרה כשמכסה האש

זה השולחן

שו"ע רנג, ג

המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית; ויזהר שלא ישים קדירתו ע"ג קרקע, ושתהיה רותחת. (וכבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע).

סביב לשולחנך

כן כתב הגמ"ר (פ"ג פ ריש ע"א). והחידוש בדבריו הוא שכיסוי האש בקדרה או שאר דבר המפסיק נחשב כגריפה וקטימה כדי להתיר שהייה מלפני השבת של תבשיל שאינו מבושל כל צרכו על גבי הקדירה, או כדי להחזיר בשבת תבשיל מבושל כל צרכו על גבה בתנאי שיקפיד על תנאי החזרה.

זר זהב סביב

אם נותן על גבי האש או הגחלים דבר שחוצץ ביניהם לבין התבשיל ומכסה את האש, כגון שנותן שם מכסה אזבסט, או שמניח את התבשיל על גבי גג התנור וכדומה, נחשב הדבר כפעולת גריפה וקטימה, ומותר להניח על גביו מלפני השבת תבשיל שאינו מבושל כל צרכו כדי שיתבשל, או להחזיר על גביו תבשיל מבושל כל צרכו בשבת, בתנאי שיקפיד על תנאי החזרה. וישנם אופנים בהם נתינת דבר המפסיק תאפשר אף להניח התבשיל לכתחילה ללא תנאי החזרה. ויש מי שהחמיר בכל זה, אבל אין הלכה כמותו.

דעת השו"ע והאחרונים בעניין הנחת קדירה על גבי דבר המפסיק בינה לבין האש

כתב השו"ע (רנג, ג): המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית; ויזהר שלא ישים קדירתו ע"ג קרקע, ושתהיה רותחת. עכ"ל. מדבריו רואים שהנחת דבר המפסיק בין האש לתבשיל נחשבת כגריפה וקטימה, וכשם שמותר להחזיר לכירה גרופה וקטומה כך מותר להחזיר לאש מכוסה, בתנאי שיקפיד על תנאי החזרה. וכתב המ"ב (סקפ"א) שלפי זה מותר ליתן קדירה על גבי התנור כיון שהמעזיבה מפסיקה בין הקדרה ובין האש, וכן כשנותן לתוך הקאכלין שבתנור (חלל שמיועד לחימום).

אבל הוסיף המ"ב שהמגן אברהם (סי' רנט) למד מדברי המהרי"ל (מנהגים) שאם שם עוד חציצה נוספת להיכר מותר להניח הקדירה עליה לכתחילה בשבת. וכן במ"ב סי' שיח (ס"ק צד) התיר ליתן קדירה בתוך מדורת עצים שבתוך התנור, אם נותן כלי המפסיק בין הקדירה לקרקעית התנור. וכן משמע גם במ"ב סי' שיח ס"ק קג. כמו כן עיין בחידושי הרשב"א (מ:) שמלשונו משמע שכל שאינו מניח הקדירה במקום שהדרך לבשל שם ברוב הפעמים, אינו נחשב כדרך בישול. והובאו דבריו במ"ב (שיח סקנ"ט). אמנם יש לציין שרע"א (סו"ס רנט) סובר שהנחת חציצה נחשבת רק כגריפה וקטימה, ולא שרי אלא להחזיר אבל לא ליתן לכתחילה והמ"ב רמז לעיין בדבריו.

דעת החזון איש

מובא בגמרא (שבת לז.): אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור. ועיין בביאור הלכה (סע' א. ד"ה

ליתן עליה) שביאר בדעת רש"י (לז. ד"ה על גבה) והטור שכל שנתן על דפנות הכירה וכל שכן כנגד חלל הכירה מלמעלה, ואפילו אם היא מכוסה בכיסויה ומעמידה על הכיסוי, נחשב כנתינה על גב הכירה. גם החזון איש (סי' לז סק"ט) למד מדברי הגמרא הזו שכל שנותן באופן שדרכו בכך, כל עוד אינו ממעט את חום הכירה - נחשב כנותן על גבה. וכתב עוד שאפילו אם מניח על גבי הכיסוי של הכירה אינו נחשב כגו"ק, ולכן כתב (שם סקי"א) שאם נותנים פח של מתכת להפסיק בין פתילת האש לבין הקדרה עדיין אינו נחשב כגו"ק. לשיטתו רק כיסוי שאינו משמש את הכירה עצמה, נחשב כיסוי. ואע"פ שהשו"ע החשיב הנחה על גבי קדירה ריקנית כגריפה וקטימה, ביאר החזון איש (סי' לז סק"ט) שהיתר השו"ע מבוסס על כך שהוא כסומך לכירה או אף עדיף ממנה. ונזקק החזו"א לזה, כיון שסובר שהפסק שע"ג הכירה שאינו ממעט את החום של הכירה אינו נחשב כגו"ק, כאמור [ולכן הורה הגרי"ש אלישיב (ע' ארחות שבת פ"ב הערה כ) שיש לכסות הפלאטה על ידי נייר אלומיניום עבה כדי שיהיה היכר וחציצה. אבל צ"ע שהרי מהחזון איש משמע שעיקר החשש הוא מטעם שאינו ממעט החום, ומה יועיל נייר אלומיניום לפתור חשש זה].

אבל האחרונים (ע' שו"ת יביע אומר ח"ו סי' לב אות ד) תירצו את ראיית החזון איש מהמניח על גבי הכירה, וכתבו שהמניח על דפנות הכירה עצמה אינו נחשב היכר כגריפה וקטימה כי מניח במקום שבו רגילים לבשל תמיד, אבל יתר אופני ההנחה על גבי הכירה נחשבים כגריפה וקטימה, אע"פ שהחציצה היא חלק מהתנור[24]. אף הביה"ל (שם) כתב שמדברי הרמב"ם (פ"ג ה"ד) שכתב אין משהין אותו "על גבי האש בשבת" משמע שכל שהניח על גבי כיסוי, אינו נחשב בכלל על גבה של הכירה. ואע"פ שבמקום אחר משמע מהרמב"ם (שם הי"ג) שאף שמכוסה האש ישנו חשש שמא יחתה, התם שאני כיוון שעומדת הקדירה בפנים, מה שאין כן אם הניחה מלמעלה על גבי הכיסוי כבר הסיח דעתו מלבשל, אך סיים שעדיין צ"ע בדעתו.

דעת הרב קאפח

הגר"י קאפח (בפירושו על הרמב"ם פ"ג ה"ג ופ"ט ה"ג) למד בדעת הרמב"ם שטעם היתר החזרה לכירה גרופה וקטומה אינו משום היכר אלא שעל ידי הגריפה וקטימה אין ביכולת הכירה לבשל. להבנתו, כל עוד יש במקום שמניח התבשיל חום שיכול לבשל - אסור מדרבנן להניח שם אפילו אם המאכל מבושל כל צרכו, ואפילו אם ממעט חום הכירה. דעה זו היא המחמירה ביותר.

הלכה למעשה

למעשה הסכימו אחרוני זמננו להקל ולהחשיב אש מכוסה כגריפה וקטימה ואם יש היכר נוסף התירו רבים מהפוסקים אף להניח שם לכתחילה. והעידו שכן הוא גם המנהג להקל בזה (כן כתבו שו"ת יביע אומר ח"ו סי' לב אות ד, שו"ת שבט הלוי ח"א סי' צא, שו"ת אור לציון ח"ב פי"ז אות ב, וכן באגרות משה ח"א סי' צג כתב להתיר מעיקר הדין).

יג. עירוי רותחים לתוך הקדרה

זה השולחן

שו"ע רנג, ד

יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק (וע"ל סי' שיח) (מ"ב סקפ"ד - אם לא נצטנן לגמרי, שרי, וכן הוא מעשים בכל יום שנותנין לתוך הקערה קטניות ומערין עליהן מכלי ראשון רוטב של בשר. וטוב יותר שלא לערות ישירות לקערה על מה שבתוכו אלא בכף. ואם הקטניות עם המרק נצטננו לגמרי אסור לשפוך עליהם מכ"ר אלא על ידי כף).

24 בפשטות, היתר הנתינה הוא משום היכרא ואין משנה כלל מהו חום הכירה (וכן כתב שו"ת שבט הלוי ח"א סי' צא). או משום שלא חששו חז"ל אלא לחיתוי שבמקום עמידת הקדרה, אבל לא לחיתוי שבמקום אחר (שו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' קיז. והובא ביביע אומר שם אות ד וכן בשבה"ל. וכתב שבה"ל שלפי דברי המהר"ם שיק יהיה מותר להשהות ע"ג כירה אפילו מכסה בכיסוי הרגיל שלה אם מכסה את כל חללה, וכתב שזו קולא גדולה).

סביב לשולחנך

איסור עירוי רותחין לתוך קדירה וטעמיו

המובא בשו"ע מקורו בדברי ה"ר יונה שהעתיקו דבריו כמה ראשונים (נימוקי יוסף ב"ב י, רבינו ירוחם בח"ג ני"ב סט ריש ע"ב וכן בראשונים להלן). וג' טעמים נאמרו בטעם האיסור:

א. פעמים שהאחד אין היד סולדת בו והאחר היד סולדת בו ומתבשל זה עם זה ונמצאו מבשלים בשבת (נימוק"י שם). ואף על פי שהם רותחים, אם פסק כוח רתיחתם - יש בהם משום בישול, כיון שי"א שעירוי דינו ככלי שני (ר"ן כב. ד"ה והרב בדעת ה"ר יונה). והר"ן דחה דבריו, דאין לחלק בין לח מבושל ליבש מבושל, וכן רבנו ירוחם בח"ג (ני"ב סט ריש ע"ב, עיין שם) הביא שהרשב"א מיקל. וכתבו כן לשיטתם שאין בישול אחר בישול אף בדבר לח, אך לשו"ע (בסי' שיח, ד) שמחמיר בזה אין כאן קושיה, ויש לאסור הדבר.

ב. משום שהוא מגיס את הקדירה בשעת הורקת המים והדבר אסור אפילו בקדרה מבושלת כל צרכה (כל בו סי' לא, לב). ובשו"ע שיח, יח נתבאר שלדעת השו"ע אין הלכה ככלבו, אבל בשעה"צ שם (ס"ק קלו) ציין לדבריו, ובמ"ב שם ס"ק קיג משמע שחשש לדעתו.

ג. משום הטמנה בדבר המוסיף הבל - כן כתב ר"ן (יח. ד"ה גרסי') בדעת רש"י (לח:). ולפי פירוש התוספות (לט. סוד"ה מעשה) בדבר המעורב לא שייכת הטמנה[25] וכך נראית מסקנת הר"ן שם [לענין הלכה במחלוקתם, עיין שו"ע שכו, ג ובמ"ב שם סקי"ג ובשעה"צ שם סק"ו דהלכה כתוספות].

פסיקת השו"ע והמחלוקת בדעתו

להלכה, השו"ע החמיר, בשל איסור בא"ב בדבר לח. אולם באגלי טל (בהשמטות לסימן שיח סעיף ד) היקל בזה גם לדעת השו"ע, וכתב שהשו"ע לא סבירא ליה כדברי רבינו יונה שיש בישול בעירוי, ע"ש, וגם מהגמרא (לח:) בעניין "פינה ממיחם למיחם מהו", משמע שאין בזה חשש מבשל, אלא חשש שהיה בתחילה, וצ"ע על דברי רבנו יונה שכתב שיש בזה משום בישול, ע"ש. וגם החזון איש (סי' לז אות יג) עמד בזה, ע"ש. וכן במג"א (רנג סק"כ) כתב שדעת שו"ע להקל בפינה ממיחם למיחם, ומשמע דלית ליה לדרבנו יונה, ולכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז הלכה ח, בהערה שם) שהמיקל יש לו על מה לסמוך, וכן היה מנהג בארצות המערב להקל בזה. אבל דעת הגר"ע יוסף (שו"ת יחוה דעת ח"ד סי' כב, חזון עובדיה שבת ח"ד עמ' שצ) שיש להחמיר בזה.

פסיקת הרמ"א

הרמ"א ציין לעיין בסימן שיח, שם בסע' טו נתבאר שדעתו להקל בבישול אחר בישול כל עוד לא נצטנן לגמרי. ולכן כתב המ"ב (סקפ"ד) להקל בזה, וכתב שמעשים בכל יום שמערים מכ"ר רוטב של בשר על קטניות, אך ציין שממסקנת המג"א (סקל"ב) משמע דאף שאין למחות ביד הנוהגים להקל טוב יותר שלא לערות הרותחין מן הכ"ר לקערה על מה שבתוכו כ"א בכף.

25 יסוד מחלוקתם הוא משום מה אסרו חכמים את חמי טבריה (שבת לח:). רש"י פירש שחמי טבריה היו נמשכים ובאים מבעו"י לתוך האמה של המים בשבת ומתערבים בהם, ואסרום משום הטמנה בדבר המוסיף הבל שאסורה אף מבעו"י. ואילו תוספות פרשו שהצינור של הצונן היה עובר בתוך חמי טבריה אך המים לא היו מתערבים בהם, ודווקא בכה"ג חשיב הטמנה, ולא בעירוב מים.

יד. נתינת תבשיל לכתחילה, באופן שאין דרך בישול בכך

זה השולחן

שו"ע רנג, ה

מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך; אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם, ודאי אסור.

הגה: וה"ה שאסור להניחו ע"ג כירה, אפילו גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה וכדרך שנתבאר.

סביב לשולחנך

בשו"ע (רנג, א-ב) נתבאר שאסרו חז"ל ליתן לכתחילה תבשיל ע"ג האש בשבת, וכן התירו להחזיר תבשיל ששהה מע"ש רק אם הכירה גרופה וקטומה ובהגבלות נוספות (עודן בידו והיה דעתו להחזיר וכו'). כעת יבואר שיש אופנים מסוימים בהם התירו חז"ל ליתן אפילו לכתחילה תבשיל ע"ג האש בשבת מטעם שאין דרך בישול בכך.

בגמרא (שבת מ:) איתא: מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה לא כדי שיחמו אלא בשביל שתפוג צינתן. ומשמע שמותר להניחו שם לכתחילה, ולא רק להחזיר. וכתב הר"ן (יט. ד"ה ת"ר מביא) שטעם ההיתר הוא משום שאין דרך בישול בכך, והביא ראיה נוספת מהמובא במשנה (קמה:) שכל שבא בחמין לפני השבת שורין אותו בחמין בשבת כלומר אפילו בכלי ראשון, כל שלא נותן אותו על גבי האש ממש. וכתב בשם הרשב"א (מ: ד"ה סוד"ה מביא) שמותר לתת על פי קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו כגון פאנאדי"ש בלע"ז וכיוצא בהן לחממו, ואף על פי שהיד סולדת בו, לפי שאין דרך בישול בכך ואע"פ שהקדרה נתונה על האש וכו'.

והוסיף על זה הר"ן: ואפשר גם כן דמה שאין דרכו לאפות על גבי כירה כגון פאנאדי"ש וכיוצא בה שמותר לחממן בשבת על גבי כירה או על גבי כיסוי של ברזל כל שהוא מצטמק ורע לו, שהדבר מוכיח שאינו נעשה אלא בשביל שיתחמם. עכ"ל. והביאו הב"י. וכן בסו"ס רנג (ד"ה ולענין) ציין הב"י לסברה זו וכתב שאין הדבר ברור כל כך להיתר.

הגבהת הקדירה מהאש ומתי נחשבת פעולת החימום 'דרך בישול'

הביאור הלכה (סע' ג. ד"ה ויזהר) הקשה, שבשו"ע סע' ג מוכח שאע"ג שנותן הקדרה הריקנית אינו נחשב אלא כגו"ק, ומותר רק להחזיר ע"ג הכירה אבל לא ליתן הקדירה שם לכתחילה, ואילו כאן (בסע' ה) הנחה ע"ג קדירת חמין מותרת אפילו לכתחילה. והביא מס' תירוצים שונים:

א. הדגול מרבבה תירץ שהשו"ע סובר כשיטת הר"ן שמתיר אפילו ליתן ע"ג האש ממש כל דבר שאין דרך לאפותו ע"ג הכירה. אבל הביה"ל הביא את דברי הדגמ"ר וכתב שזה דוחק גדול, כיון שאין השו"ע סובר כשיטת הר"ן לדינא אלא כשיטת הרשב"א, וכתב שהפמ"ג (א"א סקל"ג) יישב זו הקושיה בטוב טעם, כפי שנבאר עתה.

ב. הפמ"ג (שם) חילק בין מניח ע"ג קדרה מלאה בתבשיל (סע' ה), שאין דרך בישול בהנחה על גבה, למניח ע"ג קדירה ריקנית (סע' ג), שעומדת רק על מנת לסתום את פי הכירה, ויש דרך בישול בכך, ולכן נחשב רק כמניח ע"ג כירה גרופה וקטומה. כחילוקו של הביה"ל כתב להלכה למעשה

בארחות שבת (פ"ב הלכות סד-סה).

ג. עיין לעיל עמודים 246-245 שהבאנו דברי המ"ב (סקפ"א) בשם המג"א (סקל"א) וכן אחרונים נוספים שעולה מהם שכל שהגביה הקדרה מע"ג האש על ידי דבר המפסיק נחשב שאין דרך בישול בכך. והוא אופן נוסף לתרץ הסתירה בדברי השו"ע, שבסע' ג מדובר במציאות שהתבשיל מונח על גבי קדירה ונחשב כגרופה וקטומה, ואילו במקרה שנותן שם היכר נוסף, כגון הגבהה נוספת מעל פי התנור, מותר ליתן אפילו לכתחילה.

זר זהב סביב

הנחה על רדיאטור

מותר להניח תבשיל מבושל על הרדיאטור, ואין בזה משום איסור החזרה.

כן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עד בישול אות לד). וטעמו כאמור בשו"ע, שהנחה על גבי רדיאטור אינה נחשבת דרך בישול כלל, ולכן אין בזה משום גזירת החזרה. ופשוט שהמדובר הוא כשאין בזה משום בישול אחר בישול ושאינו מכסה בשמיכות באופן שישנו חשש הטמנה.

פלאטה של שבת

פלאטה של שבת, יש אומרים שדינה ככירה גרופה וקטומה ומותר להניח עליה בשבת תבשיל מבושל כל צרכו בתנאי שיקפיד על תנאי החזרה, או שיניח על גבי קדירה מלאה באוכל שמונחת שם מלפני השבת. ויש אומרים שאם מניח על גבה הגבהה נוספת, כגון מכסה הפוך של קופסת נס-קפה, מותר להניח שם אף ללא תנאי החזרה. ויש אומרים שאין דרך בישול בפלאטה ולכן מותר להניח עליה לכתחילה בשבת אף ללא צורך בהגבהה נוספת.

לדעת השמירת שבת כהלכתה (פ"א הלכה ל) ושו"ת אור לציון (ח"ב פי"ז) דינה ככירה גו"ק, שאין היתר להניח עליה לכתחילה. אבל אם נותן על גבי קדירה מלאה בתבשיל מותר, כמו שכתב הפמ"ג שהבאנו לעיל. וכן כתב למעשה הארחות שבת (פ"ב הלכות סד-סה).

וכן אם נותן על הפלאטה עוד דבר הגורם להפסק אויר, כגון קדרה ריקנית או מכסה הפוך של קפה נמס, דעת הגרש"ז (ע' ארחות שבת פ"ב הלכה סו ובהערה קיג, שש"כ פ"א הערה קכו מפי חכם אחד) להתיר להניח עליה לכתחילה וללא תנאי חזרה, כיון שאין דרך בישול בכך, וכדין הנחה על גבי מעזיבה שעל התנור הנזכרת במ"ב (סקפ"א), אלא שלמעשה סיים שטוב להחמיר בזה ולאסור להניח לכתחילה אבל להקל בה בתנאי ההחזרה, כגון שמותר להחזירה אפילו אם הניח ע"ג קרקע.

אולם עיין בשו"ת יביע אומר (ח"ו סי' לב אותיות ד ואילך, חי"א סי' כב) שסובר שאין דרך בישול בפלאטה ומותר להניח עליה לכתחילה תבשיל מבושל כל צרכו, כמו שהתירו להניח כנגד המדורה, וכן דעת המנוחת אהבה (ח"א עמוד מט), וביארו שבכירה גרופה וקטומה אסרו ליתן לכתחילה מאחר והדרך היה מידי פעם להניח תבשיל על גבי כירה קטומה. אבל בהפסק טס של מתכת, או בפלאטה חשמלית, אפילו משום מיחזי כמבשל ליכא. והביאו ראיה מהרשב"א (מ:) שכתב: אבל כנגד המדורה או בכלי ראשון שאין דרכם של בני אדם לבשל כן רוב הפעמים אינו נראה כמבשל אלא כמפיג צנה. עכ"ל. והובאו דברי הרשב"א הנ"ל גם במ"ב (שיח סקנ"ט). גם בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עד אות לה) כתב שחימום על הפלאטה שחומה קבוע מותר, כי אין דרך בישול בכך, רק שיזהר שלא יטמין.

ומאידך, לפי דברי החזון איש (סי' לז ס"ק ט וס"ק יא) עולה שפלאטה אינה נחשבת אפילו ככירה גרופה וקטומה, מאחר ולדעתו כיסוי הכירה בכיסוי הייעודי לה אינו נחשב כפעולת גריפה וקטימה שלה כל עוד אינו נותן כיסוי נוסף שממעט את חום הכירה. וכן יש לציין לדעת הגר"י קאפח (בפירושו על הרמב"ם פ"ג ה"ג אות יב. וכן בפ"ט ה"ג אות יב) שמחמיר עוד יותר, וסובר שדין פלאטה כמניח על האש ממש, והולך בזה לשיטתו שגריפה וקטימה פירושה שאין במקור החום כח לבשל כלל [וכבר כתבנו בזה לעיל הערה 6]. לדבריו אופן ההיתר היחיד לחמם ע"ג הפלאטה הוא שיניח ע"ג מיחם וכדו' באופן שלא יהיה חום שיכול לבשל, ע"ש באורך [וכן בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה או"ח סי' לד, ח"ו סי' טו) כתב בדומה לדברי הרב קאפח, אלא שבתשובה אחרת (ח"ז או"ח סי' כח אות ח) חזר בו והתיר להניח על פלאטה].

טו. היתר החזרה לתנור שאפו בו מע"ש

זה השולחן

רמ"א רנג, ה ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעוד יום לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול, ובלבד שלא נצטנן לגמרי. ויש מחמירין בזה, ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור.

סביב לשולחנך

דעת המתירים היא בכלבו (סי' לא, לא ע"ד). ואע"פ שאפילו בכירה שהתירו להחזיר היינו דווקא על גבה של כירה, ואילו הם התירו אפילו לתוך התנור, ואפילו שהחום בתנור עדיין יס"ב (ע' שעה"צ ס"ק פח צג), כיון שמדובר בחום מועט יחסית שנשאר אחר האפיה של אתמול אינו נראה כמבשל באופן זה.

וכתב הב"י שאף הכלבו לא התיר אלא כשלא חזרו וחיממו את התנור שאז אזיל ליה הבל דידיה, אבל כל שחיממו אותו שוב, או שהטמין באותו תנור, נפיש הבליה ואסור (ועיין מ"ב סק"צ).

אבל אח"כ כתב הכלבו שליבו נוקפו בהיתר זה, ודייק מרש"י (לח.) שמחמיר בכל גוונא. וכן הסכים הב"י וכתב שכן נראה ודאי שלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין. והיא הדעה השנייה המובאת ברמ"א. וכתב המ"ב (סקצ"ג) ע"פ הגר"א שאף לדעה זו אין להחמיר אלא כשהתנור בחום שהיד סולדת בו.

